

शारदा नगरपालिका

राजस्व सुधार कार्ययोजना
(Revenue Improvement Action Plan)

नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

खलंङ्गा, कर्णाली प्रदेश, सल्यान

आषाढ , २०८१

दस्तावेज/प्रतिवेदन

दस्तावेज :	शारदा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना
परामर्शदाता :	समावेशी विकास सेवा केन्द्र, नेपालगञ्ज, बाँके ।
सहयोग	कर्णाली प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्र , सुर्खेत ।
मिति :	आषाढ २०८१

कृतज्ञता ज्ञापन

शारदा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यलाई सफल बनाउन सहयोग पुऱ्याउनु हुने नगरपालिका प्रमुख श्री प्रकास भण्डारी, उपाध्यक्ष श्री सुस्मिता सापकोटा सुनार“१, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री श्री ओम प्रकाश देवकोटा तथा कार्यपालिका र राजस्व परामर्श समितिका सदस्यहरू, शारदा नगरकार्यपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरू लगायत सबैमा परामर्शदाताको तर्फबाट हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं । त्यसैगरी, यस कार्यमा रचनात्मक सुझाव तथा सहयोग प्रदान गर्नु हुने सरोकारवालाहरूमा हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछौं ।

समावेशी विकास सेवा केन्द्र, नेपालगञ्ज, बाँके ।

परिच्छेद – एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

राजस्व सम्बन्धी वर्तमान स्थिति अध्ययन, विश्लेषण गरी राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूको पहिचान गर्ने, समग्र राजस्व प्रशासनलाई सुदृढ गर्ने तथा सो बमोजिम आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण गर्ने प्रयोजनका लागि कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत सल्यान जिल्लाको शारदापालिकाले यो राजस्व सुधार कार्ययोजना (Revenue Improvement Action Plan - RIAP) प्रतिवेदन तयार गरेको हो। कर्णाली प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्र तथा विज्ञ संस्थाहरूको आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा नगरपालिकाले तयार गरेको यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाले नगरपालिकाको राजस्व सुधारमा गर्नुपर्ने कार्यहरूलाई मार्गदर्शन गर्नुका अतिरिक्त नगरपालिकाको आगामी वर्षहरूको आय बजेट तयार गर्न आधार उपलब्ध गराउने छ। यस प्रतिवेदनमा निम्न विषयवस्तुलाई समेटिएको छ।

१. राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य, उद्देश्य तथा तयारी विधि

२. नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

३. स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय संभाव्यता

४. आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलनको अवस्था

५. राजस्व सुधार कार्ययोजना

६. आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण

७. निष्कर्ष तथा सुझाव

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको आवश्यकता

सङ्घीय गणतन्त्र नेपालको संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग संविधान र कानून बमोजिम तीनवटै तहका सरकारले गर्ने व्यवस्था नेपालको संविधानले गरेको छ। स्थानीय सरकारले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयमा विकास कार्यलाई व्यवस्थित गरी जनचाहना अनुरूप सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन ठूलो लगानी आवश्यक देखिन्छ। यसका लागि स्थानीय सरकारलाई संघ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध हुने वित्तीय हस्तान्तरण तथा राजस्व बाँडफाँट बाहेक स्थानीय राजस्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिवाना जस्ता गैर कर लगाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ। साथै स्थानीय सरकारले अन्य स्वदेशी संघ/संस्थाबाट अनुदान रकम प्राप्त गर्न सक्ने, नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएर वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन सक्ने तथा नेपाल सरकारको सहमति लिएर वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत रहेकोछ।

संविधान र कानूनबाट वित्तीय स्रोत साधनमाथि उल्लेख्य अधिकार प्राप्त भएको लामो समयसम्म पनि आन्तरिक स्रोत तथा राजस्व परिचालन कमजोर रहने र संघ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने अनुदानमा नै निरन्तर भर पर्नुपर्ने अवस्था भएमा स्थानीय सरकारको स्वायत्तता तथा दीगोपनमा प्रश्न उठ्न सक्ने सम्भावना रहन्छ । यसका लागि स्थानीय सरकारले अधिकार प्राप्त क्षेत्रमा समयमै आन्तरिक राजस्वको संभाव्यता अध्ययन गरी कानूनसम्मत रूपमा राजस्वको क्षमता विस्तार गर्दै जानु आवश्यक छ ।

संवैधानिक व्यवस्था अनुसार स्थानीय सरकार संचालन ऐनले आन्तरिक आय परिचालन गर्न उल्लेख्य अधिकार दिएको भएता पनि स्थानीय सरकारहरूले ती अधिकारलाई ऐनको प्रावधान अनुसार न्यायोचित र व्यवस्थित तरिकाले पूर्णरूपमा

परिचालन गर्न नसकिरहेको स्थिति छ । यसको मुख्य कारणमा संघीय संरचना नयाँ भएकोर त्यसका लागि आवश्यक नीति, ऐन तथा कार्यविधि, संगठनात्मक व्यवस्था, सूचना तथा तथ्याङ्क विवरण तयारी, आन्तरिक आयका स्रोतहरूको सम्भाव्यता अध्ययन, अभिलेखन तथा नियन्त्रण प्रणाली आदिको स्थापना तथा अभ्यासको कमी रहेको छ ।

राजस्व संभाव्यता अध्ययन तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाले स्थानीय सरकारका निर्वाचित पदाधिकारी, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारवालालाई राजस्व परिचालन बारे अभिमुखीकरण, राजस्व सुधारको समस्या तथा चुनौति पहिचान गरी कार्ययोजना तयारी तथा राजस्व प्रक्षेपणलाई मार्गदर्शन गर्ने हुँदा यसबाट नगरपालिकालाई प्राथमिकता प्राप्त आयोजना तथा कार्यक्रममा लगानीको आँकलन गर्न सहज हुनेछ । राजस्व प्रक्रियामा सुधारका लागि नगरपालिकाको नेतृत्वमा सहभागितामूलक पद्धति अवलम्बन गरी राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएकोछ । राजस्व परिचालन प्रक्रियामा सुधारका लागि नगरपालिकाको नेतृत्वमा सहभागितामूलक पद्धति अवलम्बन गरी आन्तरिक आयको संभाव्यता अध्ययन तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ । यसबाट राजस्व परिचालनको सम्बन्धमा नगरपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारी, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारवाला पक्षको क्षमता विकास हुनुका साथै नगरपालिकाको आन्तरिक आयको संभाव्यता अध्ययन भई समस्या तथा संभावनाहरूको पहिचान हुनेछ । यस कार्यको मुख्य उपलब्धीका रूपमा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी तथा राजस्व प्रक्षेपणलाई मार्गदर्शन गर्ने आधार दस्तावेज तयार भएको हुनेछ ।

१.३ कार्यक्रमको उद्देश्य

शारदा नगरपालिकाको आन्तरिक आयको विद्यमान अवस्था, आन्तरिक स्रोतको संभावना तथा राजस्व परिचालनमा देखिएका समस्याहरू न्यूनीकरण गर्न कार्ययोजना तयारी गर्नु तथा सोको आधारमा आगामी तीन वर्षको राजस्व प्रक्षेपण गर्नु नै यस कार्यको मूल उद्देश्य हो।

१.४ कार्यक्रमको क्षेत्र

राजस्व संभाव्यता अध्ययन तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाले देहायअनुसारका क्षेत्रहरू समेटेको छ :

- नगरपालिकाको राजस्व परिचालन प्रक्रियाको सुधारका सम्बन्धमा कार्यपालिकाका तथा राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरू, विषयगत शाखा/इकाईका प्रमुख तथा राजस्व प्रशासनमा संलग्न कर्मचारीहरू, अन्य कर्मचारी, नीजि क्षेत्र, नागरिक समाज र अन्य सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने ।
- शीर्षकगत रूपमा कर र गैर करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- आन्तरिक आय वृद्धि तथा परिचालनका लागि आयका प्रमुख स्रोतहरूको संभावना र यथार्थ असुली बीचको फरक पहिचान गर्ने ।
- राजस्व प्रशासन सम्बन्धी संरचना, बिलिङ्ग, अभिलेख र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको अवस्था विश्लेषण गर्ने ।
- नगरपालिकाको आन्तरिक आय वृद्धिका संभावनाहरू पहिचान गरी राजस्व सुधार कार्ययोजना र राजस्व प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- आयका नयाँ सम्भावनाहरूको पहिचान गर्दै गाउँपालिकाले अपनाउनुपर्ने राजस्व सुधार रणनीति सहितको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- नगरपालिकाको चालु आ.व.को आर्थिक ऐनको पुनरावलोकन गरी आवश्यक सुझावसहित आगामी आ.व.को आर्थिक ऐनको मस्यौदा प्रस्ताव गर्ने ।

१.५ कार्यक्रम संचालन विधि तथा प्रक्रिया

आन्तरिक आयको संभाव्यता अध्ययन तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी कार्यका लागि सन्दर्भ सामग्रीहरूको अध्ययन, सूचना संकलनका लागि फाराम र औजारहरूको विकास, अध्ययन तथा परामर्श, तथ्याङ्क संकलन तथा विश्लेषण, सहभागितामूलक कार्यशाला गोष्ठी तथा प्रस्तुतीकरण जस्ता विधिहरू प्रयोग गरिएको थियो । अध्ययनका क्रममा अवलम्बन गरिएका विधिहरूलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.५.१. सन्दर्भ सामग्री संकलन तथा अध्ययन

अध्ययन कार्यको प्रथम चरणमा परामर्शदाता विज्ञहरूबाट विभिन्न स्रोतबाट सन्दर्भ सामग्रीहरू संकलन तथा पुनरावलोकन गरिएको थियो । यस क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएको मुख्य सामग्रीहरू अनुसूची १ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.५.२ तथ्यांक विवरण संकलन फाराम तथा सूची विकास

सन्दर्भ सामग्रीको अध्ययन तथा विश्लेषण गरी परामर्शदाताहरूबाट तथ्याङ्क तथा सूचना संकलनका लागि आवश्यक औजार र फारामहरूको विकास गरिएको थियो । गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्यक्रमको सन्दर्भमा तथ्यांक संकलनको लागि प्रयोग गरिएको फाराम अनुसूची २ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.५.३ अभिमुखीकरण तथा योजना तर्जुमा कार्यशाला

नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यका लागि नगरपालिकामा अभिमुखीकरण तथा योजना तर्जुमा कार्यशाला सञ्चालन गरिएको थियो । २०८१ जेष्ठ १९ र २० गते सञ्चालित उक्त २ दिने कार्यक्रममा नगरपालिकाका पदाधिकारीहरू, राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरू, कर्मचारीहरू तथा अन्य सरोकारवाला सहभागिता रहेको थियो । साथै कर्णाली प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठान / PLGSP का स्थानीय स्वायत्त शासन विज्ञ तथा टिम लिडर श्री शिल्पा कुवँरको उपस्थिती रहेको थियो ।

कार्यक्रमको पहिलो सत्रमा सहभागीहरूलाई स्थानीय सरकारको राजस्व अधिकार राजस्व परिचालन सम्बन्धी व्यवस्था र अभ्यास बारे अभिमुखीकरण गरिएको थियो भने समूह छलफल र प्रस्तुती सहित सहभागितामूलक रूपमा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाकोमस्यौदा गरिएको थियो । कार्यशालालाई औपचारिक सत्र र प्राविधिक सत्र गरी दुई भागमा सञ्चालन गरिएको थियो । अभिमुखीकरण तथा योजना तर्जुमा कार्यशालाकोउद्घाटन सत्रबाट सुरुआत गरी प्राविधिक सत्र, कार्ययोजना तर्जुमा तथा प्रस्तुतीकरण र अन्त्यमा समापन सत्र सहित कार्यशाला समापन गरिएको थियो।

उद्घाटन सत्र

नगरपालिकापालिका प्रमुख श्री प्रकास भण्डारी ज्यु को अध्यक्षतामा उद्घाटन सत्र तथा प्राविधिक सत्र संचालन गरिएको थियो । आफ्नो भनाईसहित नगरपालिका प्रमुख श्री प्रकास भण्डारी ज्यु ले उद्घाटन सत्रको समापन गर्नु भयो । मन्तव्यका क्रममा उहाँले विगत २/३ वर्षको अनुभव तथा नागरिकको आर्थिक क्षमताको आधारमा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अन्तर्गतका संभाव्य स्रोतहरूको दर निर्धारण र दायरा बृद्धि गरी आन्तरिक आय परिचालनबाट संचालन खर्च धान्न र कार्यक्रम खर्चमा लगानी बढाउन आवश्यक भएको बताउनु भयो । सम्पत्ती कर, व्यवसाय कर, पर्यटन शुल्क, जडिबुटी कर, ढुङ्गा, गिटी, वालुवा र बहालबितौरी तथा सेवा शुल्कलाई स्थानीय आयको प्रमुख स्रोतको रूपमा लिई संभाव्यता विश्लेषण, दर र दायरा निर्धारण, प्रक्षेपण र संकलन तथा परिचालन प्रक्रियामा सुधार गर्न यस कार्यक्रमबाट सहयोग पुग्ने धारणा राख्नु भयो ।

प्राविधिक सत्र

प्राविधिक सत्रको सुरुआत गर्दै परामर्शदातृ संस्थाका तर्फबाट केशवराज आचार्य तथा शिव आचार्यले आन्तरिक आयको संभाव्यता अध्ययन तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अवधारणा, उद्देश्य तथा प्रक्रियाका सम्बन्धमा प्रकाश पार्नुभयो । कार्यक्रमको शुरुमा उपस्थित सम्पूर्ण पदाधिकारी, कर्मचारी,सरोकारवाला र प्राविधिक बिच एक आपसमापरिचय गरिएको थियो । परिचय प्रश्चात आन्तरिक आयको अध्ययन तथा प्रक्षेपण र राजस्व सुधार कार्ययोजनाको आवश्यकता,राजस्व सुधार योजना तर्जुमाका विधि, प्रक्रियातथा अपेक्षित उपलब्धीको बारेमा छलफल गरिएको थियो । यसै क्रममा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यक्षेत्र, कार्यक्रमको अपेक्षित उपलब्धी, अध्ययन कार्यको प्रस्तावित समय तालिका बारेमा पनि प्रकाश पारिएको थियो ।

प्राविधिक सत्रको दोस्रो खण्डमा परामर्शदातृ संस्थाका विषयविज्ञ केशवराज आचार्यले कर/राजस्वको अवधारणा, स्थानीय सरकारको राजस्व अधिकार, करको दर निर्धारण तरिका, राजस्व प्रशासन तथा राजस्व सुधार प्रक्रियाका विविध पक्षका बारेमा प्रस्तुती तथा प्रकाश पार्नुभएको थियो । यस सन्दर्भमा कर, दस्तुर, शुल्क बीचकोसैद्धान्तिक भिन्नताका बारेमा व्याख्या गर्दै स्थानीय सरकारले गरेका व्यवहारिक अभ्यासका बारेमा प्रकाश पारिएको थियो । करका आधारहरू, करका प्रकार, वित्तीय संघीयता अन्तर्गत संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको एकल तथा साभा अधिकार क्षेत्र र एकल कर प्रशासनका बारेमा प्रस्तुती र छलफल गरिएको थियो। यसैगरी साभा अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले लगाउने र उठाउने कर र उठेको करको बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था सम्बन्धमा पनि छलफल गरिएको थियो ।

कार्ययोजना तर्जुमा अभ्यास

कर, शुल्क र दस्तुरको अवधारणा तथा राजस्व प्रशासनका विषयहरूमा स्पष्ट भइसकेपछि आन्तरिक आयको संभाव्यता, राजस्व प्रक्षेपण र राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि समूह कार्य गरिएको थियो । समूह अभ्यासका लागि उपस्थित सहभागीहरूलाई राजस्वको शीर्षकगत दर, दायरा र प्रक्षेपण (समूह १), कर राजस्व सुधार कार्यक्रम (समूह २), गैरकर राजस्व सुधार कार्यक्रम (समूह ३) र राजस्व प्रशासन सुधार (समूह ४) गरी चारवटा समूहमा वर्गीकरण गरिएको थियो । समूह कार्य पश्चात स्थानीय सरकारले कानून अनुसार लिन सक्ने सबै कर तथा गैरकरका हरेक शीर्षकको दर, संभाव्य करदाता तथा दायरा र सोको अनुमान र प्रक्षेपण बारे समूह कार्यको प्रस्तुती गरी सुझाव संकलन गरिएको गियो । दोस्रो प्रस्तुतीमा कर राजस्वका हरेक शीर्षकमा सुधारका लागि गर्नुपर्ने विषय तथा तेस्रोमा गैरकर राजस्वका हरेक शीर्षकमा सुधारका लागि गर्नुपर्ने विषयमा प्रस्तुती तथा छलफल गरिएको थियो। चौथोमा राजस्व प्रशासनमा सुधार गर्नका लागि नगरपालिकाले गर्नु पर्ने कार्यहरूको सम्बन्धमा वृहत समूह (प्लेनरी) प्रस्तुतीकरण गरी छलफल गरिएको थियो । समूह कार्यमा समावेशी विकास केन्द्रको तर्फबाट उपस्थित विषय विज्ञहरूले सहजीकरण गर्नु भएको थियो । माथि उल्लेख भए अनुसार चारवटै समूहले गरेका प्रस्तुती उपर अन्य समूहका सहभागीहरू तथा परामर्शदाता संस्थाका विषयविज्ञहरूबाट आवश्यक सुझाव र सल्लाह प्रदान गरिएको थियो ।

समापन सत्र

कार्यशालाको समापनको अवसरमा कार्यक्रमको समापन कार्यशालाका सभाध्यक्ष नगरपालिकाकी उपाध्यक्ष तथा राजस्व परामर्श समितिका संयोजक श्रीमति सरीता सापकोटा सुनारले सहभागीको तर्फबाट यस कार्यशालाले वित्तीय संघीयताको अवधारणा, स्थानीय सरकारको राजस्व परिचालन राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी नीतिगत, कानूनी र प्रक्रियागत व्यवस्थाबारे स्पष्ट हुने अवसर प्राप्त भएको जानकारी गराउनु भयो । अध्ययन, परामर्श, छलफलको आधारमा तयार भएको कार्ययोजनालाई अझ परिष्कृत गरी प्रतिवेदन तयार गर्न विषयविज्ञहरूलाई अनुरोध गर्नु भयो। उहाँले यसबाट राजस्व परिचालन संस्थागत रूपमा व्यवस्थित रूपले संचालन गर्न आवश्यक कार्यविधि तर्जुमा लगायतका कार्यहरू अझ निर्दिष्ट र स्पष्ट रूपमा कार्ययोजनामा समावेश हुने अपेक्षा राख्नु भएको थियो भने प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री ओम प्रकाश देवकोटाले कार्यशाला तथा राजस्व सुधारको प्रशासनिक पक्षमा प्रकाश पार्नु भएको थियो । साथै कर्णाली प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठान / PLGSP का स्थानीय स्वायत्त शासन विज्ञ तथा टिम लिडर

श्री शिल्पा कुवँरले आन्तरीक राजस्व तथा राजस्व सुधार कार्य योजनाको विषयमा सुभावा दिनुभएको थियो ।

कार्यशालाको कार्यक्रम तालिका र सहभागिहरुको उपस्थिति विवरण क्रमशः अनुसूची ३ र अनुसूची ४ मा संलग्न गरिएको छ ।

१.५.४ तथ्यांक सूचना संकलन

अध्ययनका क्रममा प्राविधिक सहयोग टोलीद्वारा नगरपालिकाका विभिन्न शाखाहरू, सरोकारवाला पक्षहरू, स्थलगत भ्रमण तथा अवलोकनबाट आवश्यक सूचना तथा जानकारी संकलन गरिएको थियो । यसका अलावा नगरपालिकाको राजस्व प्रशासन शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, योजना प्रशासन शाखा लगायत सम्बन्धित शाखाका कर्मचारीहरुले आवश्यक तथ्यांक तथा विवरणहरू संकलन गरी परामर्शदातालाई उपलब्ध गराउनुभएको थियो ।

अध्ययनको क्रममा देहाय अनुसारको क्षेत्रगत तथ्यांक एवं सूचनाहरू संकलन गरिएको थियो:

- गत वर्ष तथा चालु वर्षको हालसम्मको यथार्थ आय विवरण
- राजस्व सम्बन्धी नीतिगत तथा प्रशासनिक व्यवस्था र सूचना प्रवाह सम्बन्धी विवरण
- चालु वर्षको आर्थिक ऐन तथा बजेट
- आन्तरिक आय संकलनको अवस्था, स्रोत, क्षेत्र तथा दरसम्बन्धी विस्तृत विवरण
- आन्तरिक आय संकलनको संभावित नयाँ क्षेत्रहरूसम्बन्धी तथ्यांक तथा सूचना

१.५.५ दस्तावेज अध्ययन तथा पुनरावलोकन, तथ्यांक विश्लेषण र मस्यौदा कार्ययोजना तयारी

समूहगत छलफल, अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यांक तथा सूचनाहरूलाई विभिन्न तथ्याङ्कीय औजारहरू तथा विधिहरूको प्रयोग गरी विश्लेषण गरिएको छ । यसरी विभिन्न विधिहरूबाट विश्लेषण गरी प्राप्त नतिजा तथा विवरणलाई तालिकामा प्रस्तुत गरी राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरियो।

१.५.६ मस्यौदा कार्ययोजना पेश

मस्यौदा प्रतिवेदन नगरपालिका लगायत कार्यक्रमका मुख्य सरोकारवाला र सहयोगी निकाय समक्ष आवश्यक सुभावा तथा पृष्ठपोषणका लागि पेश गरियो।

१.५.७ प्रतिवेदनको अन्तिम मस्यौदा तयारी तथा पेश

यस मस्यौदा प्रतिवेदन माथि भचुयल बैठक तथा गाउँपालिका र सरोकारवालाहरुबाट आवश्यक सल्लाह समावेशगरी योजनाको अन्तिम मस्यौदा तयार गरियो। अन्तिम मस्यौदा नगरपालिका कार्यालय पेश गरियो र नगर कार्यपालिकाको २०८१/०३/०६को बैठकबाट कार्ययोजना स्वीकृत भयो ।

१.६ अध्ययनको सीमा

आन्तरिक आयको संभाव्यता अध्ययन, प्रक्षेपण तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको क्षेत्र व्यापक रहेको भएता पनि सीमित स्रोत साधन, सूचना र समय लगायत यस अध्ययन कार्यका सीमाहरू देहायअनुसारका रहेका छन्:

- अध्ययन तथा विश्लेषण कार्यमा कार्यालयको अभिलेख, दस्तावेज र मुख्य गरेर द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनालाई आधार लिइएको छ । यसका अतिरिक्त नगरपालिकाका सम्बन्धित प्रतिनिधिहरू, कर्मचारीहरू तथा सरोकारवालासँग भएको परामर्श र छलफलबाट प्राप्त सूचनाहरू समावेश गरिएको छ ।
- नगरपालिकाको आन्तरिक आय तथा राजस्व परिचालन सम्बन्धी अध्ययनकोलागि उपलब्ध तयार फाराम अनुसार प्राप्त तथ्याङ्कहरू कार्यालय विभिन्न अभिलेख तथा आंशिक रूपमा स्थलगत अध्ययनबाट संकलन गरिएको छ । तथ्यांक संकलनको लागि विस्तृत स्थलगत सर्भेक्षण कार्य भएको छैन ।
- नगरपालिकाको जनसंख्या तथा आर्थिक गतिविधिमा हुने वृद्धि नगरपालिकाको सेवामा हुने वृद्धि र नागरिक संन्तुष्टिमा हुने वृद्धि, मूल्याङ्कन दरमा हुने वृद्धि तथा राजस्वका दरको पुनरावलोकन आदि क्रियाकलापहरूले भविष्यको राजस्व संकलनमा असर गर्ने भएता पनि यी तथ्यांकहरू उपलब्ध नभएकोले आय प्रक्षेपणमा आधार लिन सकिएको छैन ।

परिच्छेद – दुई : नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

यस परिच्छेदमा नगरपालिकाको राजस्व परिचालनसँग प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित पक्षहरूलाई समावेश गरिएको छ। यसले नगरपालिकाको भौगोलिक, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था र नगरपालिकाको संस्थागत क्षमतालाई प्रस्तुत गरेको छ।

२.१ नगरपालिकाको प्रशासनिक तथा राजनीतिक अवस्था

शारदा नगरपालिका कर्णाली प्रदेश सल्यान जिल्लामा अवस्थित नगरपालिका हो। जिल्लाको १० वटा स्थानीय तह मध्ये यस नगरपालिकाको केन्द्र सल्यान जिल्लाको सरमुकाम खलङ्गामा पर्दछ। संघीय शासन प्रणाली अनुसार स्थानीय तह पुनसंरचना प्रक्रियामा सल्यान जिल्लाको डाँडागाउँ, हिवाल्चा, कजेरी, खलंगा, मार्के, साइजुवाल टकुरा र स्यानिखाल गरी सातवटा गाउँ विकास समितिलाई समायोजन भएर २०७३ सालमा यो शारदा नगरपालिका स्थापना भएको हो। यस नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल १९८.३४ वर्ग कि.मी. रहेको छ।

२.२ भौतिक तथा भौगोलिक अवस्था

शारदा नगरपालिका भौगोलिक अवस्थितिका हिसाबले यो नगरपालिका ८२००२'४०" देखि ८२०१६'३६" पूर्वी देशान्तरसम्म र २८०१८'५१" देखि २८०२७'४४" उत्तरी आक्षांससम्म फैलिएको छ। यस नगरपालिकाको पूर्वमा छत्रेश्वरी गाउँपालिका र बागचौर नगरपालिका पश्चिममा बनगाड कुपिन्डे नगरपालिका, , उत्तरमा हौरचौर गाउँपालिका र दक्षिणमा छत्रेश्वरी, त्रिवेणी र गाउँपालिका पर्दछ। भौगोलिक रूपमा यो नगरपालिका समुद्री सतहबाट १२१० मिटर उँचाईदेखि १८३० मिटर सम्मको उँचाईमा पहाडी क्षेत्रमा फैलिएको यस नगरपालिका जैविक विविधता, प्राकृतिक स्रोत तथा पर्यटकीय दृष्टिकोणले संभावनायुक्त रहेको छ। यस शारदानगरपालिकाको वडागत विवरण देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १: पुनसंरचित नगरपालिकाको वडागत विवरण

वडा नं	जम्मा क्षेत्रफल व.मी.	समावेश भएका गा.वि.स/न.पा.	साविकको वडा नं.
१	१०.६४	खलंगा	१-३
२	७.४	खलंगा	४-६
३	४.७८	खलंगा	७-९
४	८.०३	सेजवालटाकुरा	१,५,६,९
५	७.०२	सेजवालटाकुरा	२,३,४,७,८
६	१६.२१	कजेरी	४-८
७	१५.५४	कजेरी	१,२,३,९
८	९.८३	मार्के	१,३,४,७,८
९	२४.८७	मार्के	२,५,६,९
१०	१५.९३	हिवल्चा	१,६,७,९
११	१९.३४	हिवल्चा	२-५, ८

१२	१४.०४	स्यानीखाल	१,२,८,९
१३	१६.३१	स्यानीखाल	३-७
१४	९.३४	डाँडागाउँ	६-९
१५	१९.०३	डाँडागाउँ	१-५
जम्मा	१९८.३४		

२.३ ऐतिहासिक चिनारी तथा नामकरण

नेपालको कर्णाली प्रदेशमा पर्ने सल्यान जिल्लाको महत्वपूर्ण धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु रहेकाछन् । यहाँको प्रमुख जलाधार शारदा नदी रहेको र यसैको नामबाट शारदा नगरपालिका नामाकरण भएको हो ।

२.४ भू-उपयोग तथा प्राकृतिक सम्पदा

पहाडी क्षेत्रमा पर्ने नगरपालिकाको २७.७५ प्रतिशत भागमा खेतियोग्य उर्वर जमिनले ओगटेको भएपनि अधिकांश भाग पहाडी भागले ओगटेको छ । जंगल र जलाधार क्षेत्रको कमि नभएको यस नगरपालिकामासाना तथा ठूला खोला तथा नदीहरु रहेका छन्। यस नगरपालिकाको प्रमुख जलाधार भनेको शारदा नदी हो । यस नगरपालिकाको भौगोलिक बनावटको अवस्थालाई हेर्दा यहाँको अधिकांश माटोमा उब्जाउ क्षमताको

कमी देखिन्छ । यहाँ बढी मात्रामा बलौटे, कडा चट्टान तथा नदी वेशीहरुमा बलौटे दोमट र खेतियोग्य माटोपाईन्छ । नगरपालिकाको दक्षिणी भागमा महाभारत पर्वतको अग्रभाग तथा चुरे पर्वत समेत पर्ने हुँदा कमजोर बनावटको बलौटे तथा खिईने खालको ढुङ्गाहरुको बढी मात्रामा बर्चश्व रहेको देखिन्छ जसमा उब्जाउको सम्भावना ज्यादै न्यून रहन्छ । यसका अलावा, नगरपालिकाको उत्तरी, पूर्वी तथा पश्चिमी भाग महाभारत श्रृंखलामा पर्ने हुँदा यहाँ **Phyllites, Schist, Quartzite, Lime stone** को मात्रा अत्यधिक रहेको छ, यस क्षेत्रमा समेत उत्पादनको सम्भावना न्यून रहन्छ । तथापि, पहाडी टार तथा नदी, वेशीहरु उत्पादनका दृष्टिकोणले ज्यादै संभावनायुक्त देखिन्छन्।

२.५ साँस्कृतिक उत्कृष्टता

यस गाउँपालिकामा साँस्कृतिक हिसावले खस आर्य क्षेत्री ब्राम्हण, तथा मगरसमुदायको बाहुल्यता र खस भाषा तथा साँस्कृतिको तथा अन्य जनजातीको समिश्रण अनुपम संगम रहेको छ । धार्मिक रुपमा हिन्दु, धर्मालम्बीहरुको बाहुल्यता रहेकोछ । यस नगरपालिका क्षेत्रमा चाडपर्वका समयमा गरिने विभिन्न क्रियाकलापहरुले यहाँको सामाजिक र साँस्कृतिक उत्कृष्टता झल्काउने गर्दछन् ।

यहाँ रहेका विभिन्न धार्मिक, साँस्कृतिक र पर्यटकीय स्थलहरुमध्ये खैराबाड भुवनेश्वरी भगवती जस्ता बढी महत्वपूर्ण रहेका क्षेत्रबाट पर्यटकीय अन्य व्यावसायिक काम बाट तत्काल आयआर्जन गर्न सक्ने हिसाबले रहेका देखिएको छ र अन्य धार्मिक र साँस्कृतिक स्थलहरुमा पार्क तथा मनोरञ्जन स्थल, खेलकुदस्थलको विकासको संभावना समेत रहेको छ ।

२.६ जनसंख्याको अवस्था

राष्ट्रिय जागणना २०७८ अनुसार नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ३४६६३ रहेको छ । वडा अनुसार सबैभन्दा उच्च जनसंख्या वडा नं. १ मा ५,९३१ जना रहेको छ भने सबैभन्दा न्यून वडा नं. ३ मा १२८७ रहेको छ । जम्मा घर धुरी संख्या ८८९८, औसत घरपरिवारको आकार ३.९, लैंगिक अनुपात ८९.६७ र जनघनत्व १७५ जना प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ र नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७६ को जनसंख्याको अवस्थालाई वडागत रूपमा देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २

वडा नम्बर	राष्ट्रिय जागणना २०७८			नगरपालिकाको प्रोफाइल अनुसार			
	पुरुष	महिला	जम्मा	घरधुरी संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	२७६१	३१६९	५९३१	९२०	१८२५	१९५१	३७७६
२	१२०२	१२५७	२४६१	६६७	१२००	१२२०	२४२०
३	६३८	६४६	१२८७	३५६	६८३	७८९	१४७२
४	६८५	७४८	१४३७	३३४	६५७	८१८	१४७५
५	७७९	९३७	१७२१	४४२	८७२	१०६९	१९४१
६	१४०६	१५९५	३००७	५९५	१३३४	१५३६	२८७०
७	११२५	१२७३	२४०५	४७०	११२९	१३१५	२४४४
८	७५१	८४४	१६०३	३९८	८७२	९७२	१८४४
९	१०१९	११३९	२१६७	४३४	११२१	१२०९	२३३०
१०	९८१	१००८	१९९९	४१६	८८६	१०५५	१९४१
११	८२९	९५८	१७९८	४७६	९१०	१०९१	२००१
१२	१००३	११९६	२२११	४३४	८७६	११५४	२०३०
१३	९६६	११२९	२१०८	४६४	११८६	१३२९	२५१५
१४	९३२	९६२	१९०८	४५३	९९८	११७८	२१७६
१५	१३११	१४१४	२७२५	५३२	१११२	१३८३	२४९५
जम्मा	१६३८८	१८२७५	३४६६३	७३९१	१५६६१	१८०६९	३३७३०

२.७ आर्थिक अवस्था

नगरपालिका क्षेत्रको जनसंख्याको पेशागत स्थिति विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी कृषि तथा पशुपालन सबैभन्दा न्यून व्यवसायिक कार्य गर्ने गरेका छन्। राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार कृषि पेशामात्र आश्रित ८१८९ घरपरिवार रहेका छन् । यस्का अतिरिक्त साना तथा लघु व्यावसायमा संलग्नमा घरेलु उद्योगमा १२१, व्यापारमा २७५ यातायातमा १०, सेवा नोकरीमा १०२, अन्य पेशामा १९४ रहेको देखिन्छ ।

नेपाल सरकार केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागद्वारा संघीय संरचना स्थापना भएपश्चात् ७ वटै प्रदेश, ७७ जिल्ला र ७५३ स्थानीय तहमा गरिएको राष्ट्रिय आर्थिक सर्वेक्षणको प्रतिवेदन अनुसार शारदा नगरपालिकामा

१३२९ उद्योग व्यवसाय रहेको र यसबाट पुरुष २६१५ तथा महिला १५६९ गरी ४१८४ जनले प्रत्यक्ष रोजगारी प्राप्त गरेको देखिन्छ । नगरपालिकामा कुल कुलक्षेत्रफलको २७.७५ प्रतिशत जग्गा कृषि कार्यका लागि उपयोग गरिएको देखिन्छ । जसमध्ये आफ्नो परिवारको नाममा रहेको जग्गा उपयोग गर्ने घरपरिवार र अरुको नाममा रहेको जग्गा उपयोग गर्ने घरपरिवार अनुपात क्रमशः ७८ र ९ प्रतिशत रहेको छ । यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र वाणिज्य बैंक, वचत तथा ऋण सहकारी, कृषि सहकारी, साना किसान सहकारी संस्था र लघुवित्त संस्थाहरूको उपस्थिती रहेका छन्।

नगरपालिका क्षेत्रमा कुटानी, पिसानी र पेलानी मिलहरू,साना दुग्धव्यावसाय तर जडीबुटी तथा कृषि प्रशोधन उद्योग तथा कोसेली घर स्थापना तथा संचालनआवश्यक रहेको देखिन्छ ।

२.८ नगरपालिकाको मानवीय संशाधन

स्थानीय तहको पहिलो चरणको निर्वाचन २०७४ वैशाख ३१ गते सम्पन्न भई हाल सोही निर्वाचनबाट निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूद्वारा नगरपालिकाको संचालन र निर्देशन हुँदैआएको छ । यसको साथै प्रशासनिक संरचना अन्तर्गत विभिन्न शाखा तथा ईकाइ बाट कार्य सम्पादन भैरहेको छ ।

उपरोक्ता संगठन संरचना अनुसार गाउँपालिकामा पाँचवटा शाखा तथा सो अन्तर्गत आन्तरिक लेखा परीक्षणसमेत १३ वटा एकाइहरू र १५ वडा कार्यालयहरूको व्यवस्था रहेको छ । राजस्व प्रशासन शाखा समेत सञ्चालनमा रहेको छ ।

२.९ नगरपालिकाको भौतिक सम्पत्ति

यस नगरपालिकाको कार्यपालिका कार्यालय खलङ्गामो भवनमा केही संरचना थप निर्माण गरी संचालनमा रहेको छ । सवारी साधन, कम्प्युटर आदीको व्वस्था रहेको छ ।

परिच्छेद – तीन : राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

यस परिच्छेदमा उपलब्ध कानुनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको सम्भाव्यतालाई शीर्षकगत रूपमा विस्तृत विश्लेषण गरिएको छ । यसबाट गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको विद्यमान अवस्था तथा संभावनाको विस्तृत विश्लेषण भई पहिचान गरिएका मुद्दाहरूलाई राजस्व सुधार कार्ययोजनाले सम्बोधन गर्नेछ ।

३.१. स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

३.१.१ नेपालको संविधान

नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई देहाअनुसार राजस्व अधिकार प्रदान गरेको छ

सम्पत्ति कर

भूमीकर (मालपोत)

घर बहाल कर

सवारी साधन कर

व्यवसाय कर

मनोरञ्जन कर

सेवा शुल्क दस्तुर

घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क

पर्यटन शुल्क

विज्ञापन कर

दण्ड जरिवाना

३.१.२ स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४

संघीय कानून (स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४) अनुसार स्थानीय तहलाई निम्नानुसार आय संकलन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ :

(क) नगरपालिकाको एकल अधिकार:

अ) कर

– सम्पत्ति कर:

आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाई बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमीकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने । “घरले चर्चेको जग्गा” भन्नाले घरले ओगटेको जग्गाको क्षेत्रफल र अधिकतम सो क्षेत्रफल बराबरको थप जग्गासम्म पर्ने । (आर्थिक ऐन, २०७५ र केही नेपाल ऐनलाई संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)

भूमि कर (मालपोत):

आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा लगाउने । तर, सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाउन नपाइने । (आर्थिक विधायक २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)

घर जग्गा बहाल कर:

कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा ।

व्यवसाय कर:

पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा ।

सवारी कर:

टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, विद्युतीय रिक्सामा ।

जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर:

आफ्नो क्षेत्रभित्र ऊन, खोटो, जडीबुटी, बनकस (खर), कवाडी माल, जीवजन्तुको हाड, सीड, प्याँख, छालाको व्यवसायिक उपयोग गरे बापत ।

आ) शुल्क

बहाल बिटौरी शुल्क:

आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत ।

पार्किङ्ग शुल्क:

आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ्ग सेवा उपलब्ध गराए बापत ।

इ) सेवा शुल्क

आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ्ग, कायकिङ्ग, बञ्जी जम्प, जिपप्लायर, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा ।

आफूले निर्माण, संचालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको सेवामा ।

(खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, वसपार्क, पुल आदि)

अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्यांकन सेवा शुल्क ।

सिफारिश सम्बन्धी कुनै सेवा शुल्क ।

ई) दस्तुर

दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर:

- एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग
- ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग

नक्सा पास दस्तुर

पञ्जीकरण व्यवस्थापन दस्तुर

वडामार्फत्गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर

उ) बिक्री गर्न सक्ने (केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)

नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम्माटोजन्य वस्तुको बिक्री गर्न सक्ने । नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेको काठ दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदिको बिक्री गर्न सक्ने ।

यस्तो बिक्रीबाट प्राप्त रकम नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

ऊ) सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त गर्ने

सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना बनाई नगरपालिकाबाट स्वीकृत गराउनु पर्ने ।

वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त हुने रकमको दश प्रतिशत रकम सम्बन्धित गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

(ख) प्रदेश तथा संघीय कानून अनुसार प्राप्त हुने (दफा ११ (४)) :

प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी
खनिज पदार्थको उत्खननरोयल्टी
सामुदायिक वनको संचालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट प्राप्त रोयल्टी
प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी
खनिज पदार्थको उत्खननरोयल्टी
खानेपानी महसुल
स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई सेवा शुल्क
स्थानीय स्तरमा जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार उत्पादन, संकलन, प्रशोधन र बजार व्यवस्थापन
जनरल अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, निदान केन्द्र र स्वास्थ्य संस्थाको दर्ता, संचालन अनुमति
स्थानीय सार्वजनिक यातायातको रुट अनुमति, नवीकरण
इन्टरनेट सेवा, टेलीसेन्टर, केवल, तारविहिन टेलिभिजन प्रसारण अनुमति, नवीकरण
स्थानीय तहका पत्रपत्रिकाको दर्ता

१.३ अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

संघीय कानून (अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४) ले स्थानीय तहलाई देहायअनुसार वित्तीय अधिकार प्रदान गरेको छ :

(क) एकल कर प्रशासन सम्बन्धी व्यवस्था (आर्थिक ऐन २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)

(१) सवारी साधन करको दर प्रदेशले लगाउने र उठाउने । तर टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सामा सवारी साधन करको दर गाँउपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने ।

(२) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कको दर प्रदेशले लगाउने र गाँउपालिका वा नगरपालिकाले उठाउने ।

(३) मनोरञ्जन करको दर प्रदेशले लगाउने र गाँउपालिका वा नगरपालिकाले उठाउने

(४) विज्ञापन करको दर गाँउपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने ।

(२), (३) र (४) बमोजिमको करबाट उठेको रकममध्ये ६० प्रतिशत गाँउपालिका वा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गरी ४० प्रतिशत मासिक रुपमा प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने ।

(ड) प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

(१) प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा भएको रकम ६० प्रतिशत रकम प्रदेश सरकारलाई र ४० प्रतिशत

स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गरिने ।

(२) आयोगले निर्धारण गरेको निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गर्ने ।

(३) प्रदेशले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

(ख) राजस्व बाँडफाँड

(१) नेपाल सरकारले संकलन गरेको मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तशुल्कबाट संकलन भएको रकमको १५ प्रतिशत स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा हुने ।

- आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम बाँडफाँट हुने ।

- स्थानीय सञ्चित कोषमा मासिक रुपमा प्राप्त हुने ।

(२) प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँड आयोगको सिफारिसमा प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने स्थानीय तहलाई २५ प्रतिशत

- प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टी वार्षिक रुपमा प्राप्त हुने

(ग) अनुदान

(१) वित्तीय समानीकरण अनुदान: खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा आयोगको सिफारिसमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने ।

(२) सशर्त अनुदान: कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न आयोगले तोकेको आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने

(३) सम्पूरक अनुदान: पूर्वाधार विकाससम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न योजनाको कुल लागतको अनुपातका आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने ।

(४) विशेष अनुदान: कुनै खास उद्देश्य र योजनाको लागि संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने

(घ) वैदेशिक सहायता तथा आन्तरिक ऋण

(१) नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएर मात्र वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन वा वैदेशिक अनुदान वा सहयोगमा योजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्ने

(२) नेपाल सरकारको सहमति लिएर मात्र वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सिमाभित्र आन्तरिक ऋण लिन सक्ने

(३) नेपाल सरकारसँग मनासिव कार्यका लागि ऋण लिन सक्ने

उपरोक्त व्यवस्थाहरूले स्थानीय तहलाई प्राप्त हुन सक्ने आयका स्रोतहरूलाई व्याख्या गरेको छ । स्थानीय तहले कानून बमोजिम बाहेक आफ्नो अधिकार क्षेत्रमा कुनै कर लगाउन, उठाउन र ऋण लिन नपाउने व्यवस्था हुनुका साथै देहायअनुसारका थप व्यवस्थाहरू रहेका छन्।

(१) प्रतिकुल असर हुन नहुने : कर लगाउँदा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रतिकुल असर नहुने गरी लगाउनु पर्ने ।

(२) कर नलाग्ने : कूटनीतिक नियोग, कूटनीतिज्ञ, वैदेशिक ऋण वा सहायताबाट सञ्चालित परियोजनाबाट हुने पैठारी, सामुहिक वा संयुक्त आवासको विक्री नभएको स्टक, सामुहिक आवासको सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र ।

(३) सेवा शुल्क असुली : सेवा शुल्क असुली कार्य आफै वा व्यवस्थापन करार वा सार्वजनिक निजी साभेदारीबाट गर्न सक्ने ।

३.२ आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहको राजस्व अधिकार बमोजिम यस गाउँपालिकाको संभाव्य आय शीर्षकहरूको परिचालनको अवस्था देहायअनुसार तालिकामा विश्लेषण गरिएको छ । यसले संभाव्यत आय शीर्षकहरूको संभाव्यता, संकलनको अवस्था तथा दरको निर्धारणको अवस्थालाई देखाउँछ ।

तालिका नं ३ : नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका शीर्षक	सम्भावना	दर निर्धारण	संकलन
क.	करतर्फ			
१	भूमि कर (मालपोत)	छ	छ	छ
२	सम्पत्ति कर	छ	छैन	छैन
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	छ	छ	छैन
४	घर जग्गा बहाल कर	छ	छ	छ
५	व्यवसाय कर	छ	छ	छ
६	जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	छ	छ	छ
७	विज्ञापन कर	छ	छैन	छैन
ख.	गैरकरतर्फ			
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तुको विक्री	छ	छ	छ
२	काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर, बहत्तर विक्री	छैन	छैन	छैन
३	नक्सापास दस्तुर	छ	छ	छैन
४	व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क	छ	छ	छ

५	बहाल विटौरी शुल्क	छ	छैन	छ
६	पार्किङ्ग शुल्क	छैन	छ	छ
७	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट आय	न्यून	छ	छ
८	अस्पताल संचालन	छैन	छैन	छैन
९	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	छैन	छैन	छ
१०	स्थानीय खानेपानी महसुल	छ	छैन	छ
११	स्थानीय विद्युत्महसुल	छ	छैन	छैन
१२	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिप फ्लायर, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क	दीर्घकालमा छ	छैन	छैन
१३	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवा शुल्क	छ	छैन	छैन
१४	मूल्यांकन सेवा शुल्क	छ	छ	छ
१५	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म)	छ	छ	छ
१६	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	छ	छैन	छैन
१७	बडामार्फत्गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	छ	छ	छ
१८	दण्ड जरिवाना	छ	छैन	छ

स्थानीय राजस्वका अधिकारका उल्लिखित क्षेत्रहरु मध्ये करका शीर्षकतर्फ मालपोत मात्र संकलन भइरहेको छ। सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर, घर बहाल करको सम्भावना भएको भएता पनि हालसम्म न्यून परिचालन भएको छ। जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर तथा घरबहालकर, सवारी करका सम्भावना रहेको छ। त्यसैगरी गैरकरतर्फ समग्रमा जम्मा १८ वटा शीर्षकहरूमध्ये राजस्व प्रशासन सुधार गरी १० वटा शीर्षकहरूबाट आय संकलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ। हाटबजार संचालन स्थलबाट बहालविटौरी शुल्क

संकलन हुन सकेको छैन । सरकारी सम्पत्ति (सभाहल, साउण्ड सिस्टम, प्रोजेक्टर) को बहालमा लगाउँदा सीमित भए पनि आय हुने सम्भावना देखिन्छ ।

उल्लिखित तालिकामा नगरपालिकाका करतर्फ सात शीर्षक र गैरकरतर्फ १५ शीर्षकमा आन्तरिक आयको विद्यमान अवस्था विश्लेषण गरिएको छ । यस तालिकाअनुसार नगरपालिकाले लिन सक्ने सात किसिमका करमध्ये नगरपालिकाका सम्बन्धित कर्मचारीहरूसँगको छलफल, स्थानीय तहको भ्रमण तथा नगरपालिकाका दस्तावेजहरूको अध्ययनका आधारमा सबै करहरू संकलनको सम्भावना रहेको देखिन्छ । कवाडीको सम्बन्धमा अध्ययन भइरहेको छ । सबै किसिमका करको दर निर्धारण भएको छ । राजस्व संकलन साना सवारी कर र जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर बाहेकका अन्य पाँच किसिमका शीर्षकबाट प्रमुखरूपमा भएको देखिन्छ । गैरकरतर्फका राजस्वका १५ शीर्षकमध्ये १४ शीर्षकमा संकलनको सम्भावना भएको पाइएकोछ ।

३.३ आन्तरिक स्रोततर्फका राजस्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रका आय संकलनको अवस्था, संभावना र सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू शिर्षकगत रूपमा देहायअनुसार विश्लेषण गरिएको छ :

३.३.१ कर राजस्व

क. सम्पत्ति कर

हालको अवस्था: नगरपालिका आ.व. २०८०/८१ को आर्थिक ऐनको दफा २ मा “नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र अनुसूची(१) बमोजिम सम्पत्ति कर लगाई असुल उपर गरिनेछ” भन्ने उल्लेख गरिएको छ, । सम्बन्धित अनुसूचीमा घरजग्गा करको दर तोकिएको छ । तर हालसम्म सम्पत्ति कर संकलनलाई कार्यान्वयनमा ल्याएको छैन ।

संभाव्यता: नगरपालिकामा ८८९८ घरधुरी रहेका छन् । प्रचलित कानूनी व्यवस्थाले घर र घरले चर्चेको जग्गा तथा अधिकतम सो जग्गा बराबरको थप जग्गामा मात्र सम्पत्ति कर लाग्ने व्यवस्था रहेकोमा आफ्नो घर भएका कुल ८०६९ घरधुरीलाई सम्पत्ति करदाता संख्या कायम गर्न प्रस्ताव गरिएको छ । घर र सो घरले चर्चेको जग्गाको मुल्यकोआधारमा गाउँपालिका भित्रका घरधुरीलाई देहायअनुसार ६ समूहमा वर्गीकरणगरी करदाताको विवरण अनुमान गरिएको छ । यसअनुसार हुन आउने सम्पत्ति करको गणना देहायअनुसार रहेकोछ ।

तालिका नं ४: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर

क्र.स.	सम्पत्तिको मुल्य अनुशार करदाताको विवरण	करदाता संख्या (अनुमानीत)	करको औसत दर (प्रस्तावित रु.)	सम्भाव्य कुल आय (रु.)
१	रु. ५ लाख रुपैया सम्म सम्पत्तिको मुल्य हुने	१२००	१००	१२००००
२	रु. ५ लाख देखी २५ लाख रुपैया सम्म सम्पत्ती हुने	४४७०	२००	८९४०००
३	रु. २५ लाख देखी ५० लाख रुपैया सम्म सम्पत्ती हुने	१६९५	७५०	१२७१२५०
४	रु. ५० लाख देखी ७५ लाख रुपैया सम्म सम्पत्ती हुने	३२३	१५००	४८४५००
५	रु. ७५ लाख देखी १ करोड रुपैया सम्म सम्पत्ती हुने	२४०	२५००	६०००००
६	रु. १ करोड रुपैया भन्दा माथी सम्पत्ती हुने	१४१	४५००	६३४०००
	जम्मा	८०६९		४००३७५०

सुधारका पक्षहरू: सम्पत्ती कर कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाले सम्बोधन गर्नुपर्ने विषय देहाअनुसार रहेका छन्:

आर्थिक ऐनमा सम्पत्ती कर व्यवस्थापन सहित प्रगतिशित करको दर निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

एकिकृत सम्पत्ति कर को व्यवस्था लागु गर्ने ।

सम्पत्ती मूल्यांकन (स्वघोषणा विधि) कर व्यवस्थापन सम्बन्धमा पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूका लागि तालिम संचालन गर्ने ।

सम्पत्ती करको व्यवस्था बारे आमजनताहरूलाई विभिन्न माध्यमबाट सूचित गर्ने ।

सफ्टवेयर, उपकरण तथा पूर्वाधार तयार गरी गाउँपालिका कार्यालय तथा सबै वडा कार्यालयमा कम्प्युटरमा आधारित बिलिङ प्रणाली लागू गर्ने।

ख. मालपोत वा भूमिकर

हालको अवस्था: नगरपालिकाको आ.व. २०८०/८१ को आर्थिक ऐनमा नगरपालिकाको क्षेत्रभित्रको जग्गामा उपभोगका आधारमा भूमिकर लगाई असुल उपर गर्ने उल्लेख गरिएको छ । यसअन्तर्गत नगरपालिकाको क्षेत्रलाई, खेत जग्गा र पाखो गरी क्षेत्र २ समूहमा वर्गीकरण गरिएको छ । अबल, दोयम, सीम , चाहार को आधारमा खेत जग्गामा २४,२२,२०,१८८. प्रति रोपनी खेती योग्य जग्गा र पाखो तर्फ प्रति रोपनी रु. २२,२०,१८,१६ मालपोत कायम गरिएको छ ।

संभाव्यता: नगरपालिकामा भूमिको वर्गीकरण नभएको र भूमिकर लगाउनयोग्य जग्गा र सोको करदाता सम्बन्धी एकीन तथ्यांक उपलब्ध नभएको हुँदा नगरपालिकाले गरेको सर्वेक्षण अनुसार घरधुरी संख्यालाई भूमि करदाता संख्या निर्धारण गर्ने मूल आधारका रूपमा लिइएको छ । एक घरधुरीमा एकभन्दा बढी व्यक्तिसँग भूमिकर योग्य जग्गा हुने र पालिकामा घर नभएका तर जग्गा भएका व्यक्ति समेट हुने तथ्यलाई मध्यनजर गर्दा यस नगरपालिकामा मालपोत करदाता करिब १०,००० हुने अनुमान गरिएको छ । नगरपालिकामा मालपोत करदाताको संख्या निम्नअनुसार अनुमान गरी मालपोत करदाता संख्या तथा संभाव्य मालपोतको आकार गणना गरिएको छ :

तालिका ४: सम्भाव्य मालपोत करदाता तथा मालपोत

करदाता सम्बन्धी विवरण	करदाता संख्या	प्रस्तावित औसत करको दर		संभाव्य संकलन
	(अनुमानित)	प्रति रोपनी	प्रति करदाता	
औसत २ रोपनी जग्गा हुने करदाता (कुल करदाताको २५ प्रतिशत)	२५००	२०	४०	१०००००
५ रोपनीभन्दा अधिक जग्गा हुने करदाता (कुल करदाताको ५० प्रतिशत)	५०००	२४	१०५	५२५०००
१० रोपनीभन्दा अधिक जग्गा हुने करदाता (कुल करदाताको २५ प्रतिशत)	२५००	२५	३७५	९३७५००
जम्मा	१००००			१५६२५००

सुधारका पक्षहरू: यस सम्बन्धमा सुधारका पक्षहरू देहायअनुसार छन्:

नगरपालिका भित्रका जग्गाहरूलाई जग्गा रहेको स्थानमा वर्गीकरण (१) बजार उन्मुख क्षेत्र, (२) आवासिय क्षेत्र,(३) कृषि क्षेत्र र (५) पाखो बगर तथा अन्य क्षेत्र गरी प्रगतिशिल दर निर्धारण गर्ने ।

आवश्यक उपकरण तथा पूर्वाधार तयार गरी नगरपालिका कार्यालय तथा सबै वडामा कम्प्युटरमा आधारित बिलिङ प्रणाली लागू गर्ने।

छुट्टैशीर्षकमा देखिने गरी यस शीर्षकको आम्दानी बाँध्ने ।

ग. घरजग्गा बहाल कर

हालको अवस्था: नगरपालिकाको चालू आर्थिक वर्षको आर्थिक ऐनल नगरपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहाल दिएकोमा अनुसूची ३ मा उल्लेखित दरमा घरजग्गा बहाल कर लगाई असुल उपर गरिनेछ, भन्ने उल्लेख गरेको छ । हालसम्म संस्थागत रुपमा बहालमा दिइएका घरहरुबाट निकै न्यून रुपमा कर संकलन भएको छ ।

यस नगरपालिका भित्र न्यून घरहरु मात्र संस्थागत व्यवसायिक र आवासीय प्रयोजनमा बहालमा रहेका छन् ।

कार्यशाला तथा परामर्शबाट प्राप्त जानकारी तथा राष्ट्रिय जनगणना अनुसार करिब ८२९ वटा घरहरु मात्र बहालमा रहेका र मासिक औसतभाडा रु. २००० र बहाल करको दर घरायसी प्रयोजनकोलागी ५ प्रतिशत तथा व्यापारीक तथा अन्य प्रयोजनको लागी १० प्रतिशतले कायम गर्न प्रस्ताव गरिएको छ । यस प्रकार घरजग्गा बहालकरको आँकलन गर्दा देहायअनुसार संकलन हुने अनुमान गरिएको छ ।

संभाव्यता:

स्थानीय स्तरका केही जानकार व्यक्तिहरूसँग गरिएको छलफल अनुसार यस नगरपालिकामा व्यवसायिक, औद्योगिक तथा व्यक्तिगत प्रयोजनले घर बहालमा बस्ने व्यक्तिहरुको कुल संख्या करिब १००० रहेको छ । यी १००० सम्भाव्य करदाताबाट निम्नअनुसार कुल रु. १५४३८००/- घर बहालकर संकलन हुन सक्ने देखिन्छ ।

तालिका ५: सम्भाव्य घरजग्गा बहाल कर

क्र. सं	संभाव्य घरबहाल करदाता	बहालमा बस्ने संख्या	मासिक औसत घर भाडा रकम	वार्षिक औसत भाडा रकम	संभाव्य घरबहाल कर
१	संस्थागत प्रयोजन	६१	१००००	७३२००००	७२३०००
२	व्यावसायिक तथा व्यापारिक प्रयोजन	२००	२०००	४८०००००	४८००००
३	घरयसी प्रयोजनमा बस्नेहरु	५६८	१०००	६८१६०००	३४०८००
	जम्मा	८२९			१५४३८००

घरायसी प्रयोजनका लागि घरभाडामा दिनेहरूसँग ५ प्रतिशतका दरले र अन्यसँग १० प्रतिशतका दरले घरभाडा प्रस्ताव गरी सोहीअनुसार गणना गरिएको ।

सुधारका पक्षहरू: घर बहाल करमा सुधारका लागि निम्नअनुसार सुभाब प्रस्तुत गरिएको छ:

घरबहालमा दिनेहरूको तथ्यांक संकलन गर्ने ।

घरायसी प्रयोजनका लागि घरभाडामा लगाउने घरधनीसँग ५ प्रतिशतका दरले र अन्यसँग १० प्रतिशतका दरले घरभाडा घर कायम गर्ने ।

घर बहाल करलाई नगरपालिकाको अन्य सेवा सुविधासँग आवद्ध गरी घरबहाल कर असुली सुनिश्चित गर्ने ।

घ. व्यवसाय कर

हालको अवस्था: नगरपालिकाले आर्थिक ऐन मार्फत् व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारका आधारमा उल्लिखित दरमा व्यवसाय कर लगाउने व्यवस्था गरेको छ । आर्थिक ऐनमा उद्योग, व्यवसाय दर्ता र शिफारिश समेत विभिन्न उद्योग व्यवसाको लागि विभिन्न करको दर निर्धारण गरेको छ । सबैभन्दा बढी निर्माण व्यावसायमा रु २०,००० र खुद्रा व्यावसाय लागि रु. ५०० बार्षिक व्यवसाय दर कायम गरिएको छ ।

संभावना: केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागबाट गरिएको राष्ट्रिय आर्थिक सर्वेक्षण अनुसार यस नगरपालिकामा १३२९ वटा उद्यमव्यसाय संचालन रहेको देखिन्छ । प्रति व्यवसाय औषतमा व्यवसाय कर रु. २००० को दरले व्यवसाय करको अनुमान गर्दा बार्षिक रु. २६५८०००। संकलन हुने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू: नगरपालिकाको व्यवसाय कर संकलनमा सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ :

नगरपालिकामा संचालित व्यवसायहरूको वर्गीकरण गरी सो अनुसार करको दरलाई वस्तुपरक बनाई आर्थिक ऐनमा उल्लेख गर्ने ।

सबै व्यवसायीलाई व्यवसाय दर्ताको आह्वान गर्ने तथा तथा सुरुमा न्यून दर कायम गर्ने

एकै प्रकारको व्यवसायलाई व्यवसायमा भएको लगानी तथा कारोबारको आधारमा ठूला, मझौला र साना (क,ख, ग) वर्गमा वर्गीकरण गरी करको दरमा परिमार्जन गर्ने ।

व्यवसाय कर प्रशासनमा पुरस्कार र दण्डको व्यवस्था गर्ने।

प्रदेश अर्न्तगतका उद्योग/व्यावसाय प्रशासनको कर दर लाई पनि दृष्टिगत गर्ने ।

ड. जडीबुटी, कवाडी, जीवजन्तु कर

हालको अवस्था: नगरपालिकाले चालु आर्थिक वर्षको आर्थिक ऐनमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडीबुटी, बनकस, कवाडी माल, प्वाँख, छालाजस्ता वस्तुको व्यावसायिक कारोबार गरेबापत अनुसूची (५) अनुसार कर लगाइने र असुल उपर गरिने उल्लेख गरेको छ ।। अनुसूचीमा प्रति र पशु चौपाय निकासीको दर समेत उल्लेख गरेको छ यसलाई कानुन सम्मत तरीकाले समायोजन गर्नपर्ने देखिन्छ ।

संभावना (जडिबुटी कर): जडिबुटी संकलन तथा विक्री सम्बन्धमा कुनै तथ्यांक नभए पनि यस नगरपालिकामा जडीबुटीयुक्त क्षेत्र भएकाले व्यवसायिक कारोबारको संभावना भएकोले यस वापत जडिबुटी कर संकलनको संभावना रहेको छ । यस शीर्षकमा वार्षिक ३ लाख संकलन हुन सक्ने प्रारम्भिक अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू: यस कर संकलनमा सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ :
व्यवसायीहरूको दर्ता, अभिलेखीकरण गर्ने।

छुट्टैशीर्षकमा देखिने गरी यस शीर्षकको आम्दानी बाँध्ने।

जडीबुटीको व्यवसायिक खेती, प्रशोधन तथा निकाशी प्रवर्द्धन गर्ने।

च. विज्ञापन कर

हालको अवस्था: चालु आर्थिक वर्षको आर्थिक ऐनमा गाउँपालिका क्षेत्र भित्र अनुसूची ७ बमोजिमको दरमा विज्ञापनकर लगाई असुल उपर गर्ने व्यवस्था गरेको छ । संघीय कानून अनुसार यो प्रदेश सरकारसँग बाँडफाँड हुने कर हो

। कानूनी व्यवस्था अनुसार विज्ञापन करको दर निर्धारण तथा संकलन गाउँपालिकाले गर्ने र संकलित रकम मध्ये ४० प्रतिशत प्रदेश सरकारलाई बाँडफाँट गर्नु पर्दछ । यस शीर्षकमा हालसम्म उल्लेखनिय मात्रामा कर संकलन हुन सकेको छैन ।

संभाव्यता: नगरपालिका क्षेत्रमा हुने विज्ञापन सामग्री उपलब्ध नभएकाले आगामी वर्षका लागि कुनै अनुमान गरिएको छैन । कार्यशाला तथा परामर्शबाट यस नगरपालिकामा सडक र बजारको विकास र विस्तारसँगै विज्ञापन सामग्रीको वृद्धि हुदै जाने अनुमान गरिएको छ । नगरपालिका भरीमा साना बोर्ड करिब १०० वटा, मझौला ५० वटा र ठूलासाइजका बोर्ड करिब २० वटा स्थापना हुने प्रति बोर्डको विज्ञापन करको दर औषतमा १००० रुपैयाका दरले अनुमान गर्दा वार्षिक रु. १७०,००० विज्ञापन कर संकलन हुने र उक्त रकमको ६० प्रतिशतले हुन आउने रकम रु.१०२,००० संकलन हुने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू: विज्ञापन कर संकलन तथा व्यवस्थापनका लागि देहायअनुसारका कार्यहरू गर्नु पर्ने देखिन्छ:

विज्ञापनका सामग्री तथा प्रयोग भएका स्थानका सन्दर्भमा यथार्थ तथ्यांक संकलन गर्ने ।

विज्ञापनका सामग्रीको साइज (आकार) अनुसार विज्ञापन करको दर निर्धारण गर्ने ।

न्यूनतम संकलन हुन सक्ने रकम यकिन गरी ठेक्का अंक निर्धारण गर्ने ।

सम्भाव्य स्थानहरूमा विज्ञापन प्रवर्द्धनको वातावरण तयार गर्ने

३.३.२ गैरकर राजस्व

क) बिक्रीबाट प्राप्त रकम (ढुंगा, गिट्टी, बालुवा तथा माटोजन्य वस्तु बिक्री)

हालको अवस्था: केही नेपाल ऐन संशोधन ऐन, २०७५ ले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७५ को दफा ६२ क थप गरी गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुंगा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तु बिक्री गर्न सक्ने प्रावधान राखेको छ। स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ मा भएको यस संशोधनसँगै संघीय कानूनमा स्रोत बाँडफाँटको अर्को कानुनी व्यवस्था नभएसम्म यस शीर्षकको राजस्व गाउँपालिकाको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने देखिन्छ। साविकमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको मात्र व्यवस्था भएकोमा यस संशोधनसँगै वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनको समेत व्यवस्था भएको छ र आवश्यकता अनुसार यी दुई अध्ययनको सिफारिशका आधारमा स्थानीय तहले ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटो वा स्लेट बिक्री गर्न सक्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ।

नगरपालिकाले आर्थिक ऐनमा ढुंगा, गिट्टी, बालुवाको बिक्री दर निर्धारण गरेको छैन। यद्यपि ट्रीपर तथा ट्रायाक्टर प्रति टिपको शुल्क निर्धारण गरेको छ।

सम्भावना: ढुंगा, गिट्टी, बालुवाको उपलब्ध स्रोतका तुलनामा बजारको कमी नभएको कारण नगरपालिकाले तत्काल यस शीर्षकबाट ठेक्का लागेर आम्दानी हुने संभावना देखिन्छ। प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट सिफारिश गरिएको परिमाण, अन्य सम्भाव्य क्षेत्रको बिक्री अनुमान तथा चालु आ.व.का. लागि बिक्रीको दरका आधारमा २५% प्रतिवर्ष वृद्धि गर्नसक्ने अनुमान रहेको छ।

सुधारका पक्षहरू : यस शीर्षक आय संकलन र सुव्यवस्थित गर्न देहायअनुसारका कार्य गर्नु पर्ने देखिन्छ, कानुनी व्यवस्था अनुसार प्रारम्भिक वातावरणीय अध्ययन परीक्षण गरी अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्ने।

बजारको माग र आपूर्तीको अवस्था अनुसार आगामी आर्थिक वर्षको आर्थिक ऐनमा बिक्रीको दर समावेश गर्ने।

वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनले सिफारिश गरेका मापदण्डभित्र रहेर उत्खनन् तथा बिक्रीका लागि ठेक्का आव्हान गर्ने।

संकलन कार्यको नियमित रूपमा अनुगमन गरी अध्ययन प्रतिवेदनले सिफारिश गरेको मापदण्डभित्र मात्र रहेर उत्खनन्को सुनिश्चित गर्ने।

ठेक्का नलाग्ने अवस्था भएमा नगरपालिका स्वयंले अमानतबाट संकलन गर्न सक्ने व्यवस्थाका बारेमा आवश्यक निर्णय गर्ने।

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरी ठेक्का सम्भौता नहुँदासम्मका लागि नगरपालिका स्वयंमूले अमानतमार्फत् रकम संकलन गर्ने।

नगरपालिकाले अर्थिक ऐनमा नियम विपरित गर्ने ठेकदारलाई कारबाही गर्ने र ठूलो परिमाणमा दण्ड जरिवाना गर्न सकिने प्रावधान समावेश गर्ने ।

ख) बहाल विटौरी शुल्क

हालको अवस्था: नगरपालिकाले आफूले रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार र सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग गरेबापत नगरसभाले निर्धारण गरेको दरमा बहाल विटौरी शुल्क लगाउन पाउने कानुनी व्यवस्था छ ।

संभावना: बहाल विटौरी शुल्कका लागि संभाव्य स्थलहरु खोजी गरी बजार क्षेत्रमा व्यवसायीहरु सरकारी जग्गामा व्यवसाय र बसोबास गरेका एकिकन गरी प्रति महिना दर तोकी व्यवसायीहरुबाट बहालविटौरी शुल्क संकलन गर्ने संभावना देखिन्छ। यद्यपी नगरपालिकाले बसपार्कमा टर्मिनल तथा सटर तयार गरीरहेकोले यसबाट करीब ५० लाख सम्म भाडा संकलन हुने सम्भावना छ ।

सुधारका पक्षहरू: यस नगरपालिकाको बहाल विटौरी शुल्क संकलन र व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउनको लागि देहायअनुसार कार्य गर्नु पर्ने प्रस्ताव गरिएको छ :

नगरपालिकाभित्र भएका सार्वजनिक जमिनको विवरण संकलन गर्ने।

बहाल विटौरी शुल्कको दायराभित्र हाटबजार, सार्वजनिक जग्गाको उपयोग र सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत लाग्ने शुल्कलाई समावेश गर्ने । हाट बजारमा हुने पसल तथा व्यापार सम्बन्धी आवश्यक तथ्यांक तथा विवरण संकलन गर्ने ।

संकलित विवरणका आधारमा पसलहरूको वर्गीकरण गरी हाट बजार विटौरी शुल्कको दर निर्धारण गर्ने र सोही आधारमा संकलन गर्ने ।

ग) नक्सा पास दस्तुर

हालको अवस्था: चालु आर्थिक वर्षको आर्थिक ऐनमा नक्सापास दस्तुरको दर निर्धारण गरेको भएता पनि हालसम्म नगरपालिकामा नक्शापासको अभ्यास बढाउनुपर्ने देखिन्छ ।

संभावना: यस नगरपालिकामा पक्की घरहरु निर्माणमा क्रमिक रूपले बृद्धि हुँदै गएको छ । साथै निर्माण भैसकेका घरहरुको अभिलेखीकरण पनि आवश्यक देखिएको छ । संघीय कानूनी व्यवस्था अनुसार आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरी नयाँ निर्माण हुने सबै घरहरुको नक्सापास र पहिल्यै निर्माण भइसकेका घरहरुको हकमा अभिलेखीकरण गर्नु आवश्यक छ । नगरपालिकामा ८८९८ घरधुरी रहेको र आगामी आ.व.मा प्रति वर्ष १०० पक्की घर निर्माण तथा रेट्रोफिटिङ हुने तथा २०० घरको अभिलेखीकरणको दायरामा ल्याउन सकिने अनुमान गरिएको छ । औषतमा नक्शापास प्रति घरधुरी रु. २,००० र अभिलेखीकरण दस्तुर रु. २००।- लगाउँदा वार्षिक रु. ३४०,००० नक्शापास दस्तुर संकलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू: घर नक्सापास तथा अभिलेखीकरणले भवन निर्माण प्रक्रियालाई नियमन गर्ने भएकोले यसलाईप्रभावकारी बनाउन देहायअनुसार पहल गर्न पर्ने देखिन्छ ।

घर नक्शापास तथा अभिलेखीकरण कार्य सम्पत्ती कर तथा मालपोत संकलनसँग आवद्ध गरी वार्षिक रुपमा सचेतना अभियान सञ्चालन गर्ने ।

वस्ती तथा भवन निर्माण आधारभूत मापदण्ड तथा कार्यविधि अनुसार नक्सापास प्रावधान लागु गर्ने ।

घरको बनौट, उचाई तथा किसिमको आधारमा दस्तुरको दर निर्धारण गरी समयानुकूल परिमार्जन गर्दै जाने ।

घ) व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर (दर्ता तथा अनुमति दस्तुर)

हालको अवस्था: स्थानीय तहले एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग आदि कार्य गर्नको लागि अनुमति दिन र सो बापत दस्तुर संकलन गर्न सक्छन्। गाउँपालिकाले व्यवसाय दर्ता तथा “घ” वर्गका निर्माण व्यवसायी इजाजतपत्र सम्बन्धी कार्यविधि तयार गरी सोही अनुरूप इजाजत पत्र दिने र सो बापत दस्तुर संकलन गरेको रसोको व्यवस्था आर्थिक ऐनमा गरेको छ ।

सम्भावना : नगरपालिका क्षेत्रमा संचालनमा रहेका स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र,सहकारी, विद्यालय आदि अनुमति प्रमाणपत्र दिई नियमित गर्नुपर्ने तथा नयाँ संचालनमा आउन चाहनेलाई इजाजत दिन सकिने कानुनी व्यवस्था छ । नगरपालिकामा यस्ता व्यवसायिक फर्महरु करिब करिब २०० वटा जती रहेको अनुमान गरिएको छ । प्रति फर्म वार्षिक औसत रु. २०० रजिष्ट्रेशन दस्तुर लिँदा कुल रु. ४००,००० संकलन गर्न सकिने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू:

दर्ता तथा अनुमतीका लागि छुट्टैकार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।

आर्थिक ऐनमा दर्ता तथा अनुमति दस्तुरको दर परीमार्जन गरी निर्धारण गर्ने ।

नयाँ व्यवसाय वा कारोवार सञ्चालन गर्नु पूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गर्ने ।

अनुमति नलिई संचालनमा रहेका व्यवसायलाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने ।

ड) सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर :

हालको अवस्था: नगरपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरको दर आर्थिक ऐनमा निर्धारण गरी कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडावाट संकलन गरिदै आएकोछ । आर्थिक ऐनले सेवा शुल्क दस्तुरकोविभिन्नशीर्षकमा दस्तुरकोदर निर्धारण गरेको छ ।

सम्भावना: कार्यशालाकोदौरान भएको छलफल तथा वर्तमानमा वडाहरूले गर्ने विभिन्न सिफारिशको आधारमा यस नगरपालिकामा वार्षिक करीब कुल १५०००वटा विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित

हुने अनुमान गरिएको छ । विद्यमान दर अनुसार प्रति सिफारिश औसत रु. २०० कायम भएमा सिफारिश तथा प्रमाणितबाट वार्षिक कुल रु.३०००,००० संकलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू:

विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा दस्तुरहरूको वर्गीकरण गरी दस्तुरका दर निर्धारण गर्ने ।

सिफारिश वा प्रमाणित गर्नुपूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।

दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिश वा प्रमाणित नगर्ने ।

वडावाट संकलित दस्तुरहरू शीर्षकसहितको विवरण तयार गर्ने ।

परिच्छेद – चार : आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था

यस परिच्छेदमा नगरपालिकाले राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय संकलनको अवस्थालाई छोटकरीमा व्याख्या गरिएको छ । यसले नगरपालिकाको आय संकलनकोलागि संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरूपहिचान गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

४.१ राजस्व परिचालनसम्बन्धी संरचना तथा नीति

नगरपालिकाको राजस्वसम्बन्धी नीति तर्जुमा, अध्ययन र प्रक्षेपण र परिचालनका लागि उप प्रमुखको संयोजकत्वमा राजस्व परामर्श समिति गठन गरेको छ ।

राजस्व परामर्श समितिले कानूनी व्यवस्था र आवश्यकता अनुसार बैठक, अध्ययन, छलफल र परामर्श गरी राजस्वका दररेटहरू तथा राजस्व सम्बन्धी नीतिगत शिफारिश कार्यपालिकामा पेश गर्ने गरेको छ । समितिले वार्षिक रूपमा राजस्व सम्बन्धी नीति, आर्थिक ऐन र अन्य कानूनी र प्रक्रियागत व्यवस्था तर्जुमा गर्ने गरेको छ । चालु आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानून र कार्यविधिहरू तर्जुमा गरेको छ । स्थानीय राजस्व परामर्श समिति गठन र त्यसको जिम्मेवारी सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था अनुसूची ५ र उक्त समितिले राजस्व प्रक्षेपण गरी कार्यपालिकामा पेश गर्ने प्रतिवेदनको ढाँचा अनुसूची ६ मा संलग्न गरिएको छ ।

आ.व. २०८०/८१ को नीति तथा कार्यक्रममा राजस्व सम्बन्धमा लिइएका नीति देहायअनुसार रहेका छन्:

१) राजस्व संकलन तथा परिचालनसम्बन्धी कार्यलाई प्रचलित नीति, कानून, कार्यविधि र मार्गदर्शन बमोजिम व्यवस्थित बनाई राजस्व अभिवृद्धि गरिनेछ । कर तथा गैर करको दायरालाई फराकिलो पारी न्यून दरमा कर,शुल्क, दस्तुर कायम गरी सरल सहज तरिकाबाट भुक्तानी गर्न मिल्ने पद्धति अवलम्बन गर्न पहल गरिने छ ।

२) नगरपालिका क्षेत्र भित्र बसोबास गर्ने बासिन्दाहरूको क्षमता, छिमेकी तथा अन्य पालिकाहरूको तुलनात्मक अध्ययन, प्रचलित ऐन तथा नियमको प्रावधान बमोजिम करका दर निर्धारण गरिनेछ ।

३) कर, शुल्क र दस्तुरको व्यवस्थित रूपमा संकलन गर्न करदाताहरूको तथ्यांक संकलन गरिनेछ । आन्तरिक आयमा बढोत्तरी गर्न आन्तरिक आयका क्षेत्रहरूको संभाव्यता अध्ययन तथा दर निर्धारणका राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

४) निर्माण सम्पन्न घरको लगत व्यवस्थापन तथा वजार क्षेत्रमा वन्ने पक्की भवनको अनिवार्य नक्सापास तथा भवन मापदण्डलाई क्रमस कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

५) नगरपालिका भित्रका सबैघरधुरी दर्ता, पेशा, व्यवसाय दर्ता गरिनेछ ।

६) यस नगरपालिका पालिकाको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश संघ, प्रदेश तथा अन्य श्रोत प्राप्त बजेटमा थपघट

भएमा वा योजनाहरु परिमार्जन भएमा सोही बमोजिम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७) आन्तरिक आयका मुख्य स्रोतहरु (सम्पत्ति कर, घरनक्सा पास तथा अभिलेख दस्तुर, व्यवसाय कर, हाटबजारकर, मालपोत कर, बहाल विटौरी शुल्क, सम्पत्ति मूल्यांकन शुल्क, निवेदन दस्तुर) को निर्धारण गरी सफ्टवेयर प्रणालीबाट असुली गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

४.२ विगतको आय परिचालनको अवस्था

यस नगरपालिकाको कुल आय बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा न्यून रहेको छ । आन्तरिक आयतर्फ सिफारिश दस्तुर तथा मालपोत यस नगरपालिकाको मुख्य आयस्रोतकोरूपमा रहेका छन्। हालको अवस्थामा आन्तरिक आयतर्फ नगरपालिकाको लागि सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर र मालपोत नै मुख्य तथा दिगो क्षेत्र हुन् । नगरपालिकाले मालपोत संकलन गरिरहेको भएता पनि हालसम्म सम्पत्ति कर लागु भएको छैन । पर्यटन, जडबुडी तथा कृषिमा आधारित उद्योग व्यवसायको सृजना र विकासको प्रशस्त संभावना भएको हुँदा व्यवसाय कर संकलनको पनि राम्रो सम्भावना रहेको छ । हुंगा, गिट्टी, बालुवा र स्लेट विक्रीबाट पनि राम्रो सम्भावना रहेको छ । यस नगरपालिकामा घरबहाल कर, जडीबुटी कवाडी जीवजन्तु कर तथा हाटबजार समेत संचालनमारहेको हुँदा बहालविटौरी शुल्कको समेत संभावना रहेको देखिन्छ । पक्की घर निर्माणमा पनि क्रमिक रूपमा बृद्धी हुँदै गएका कारण नक्शापास दस्तुर संकलको संभावना देखिएको छ ।

नगरपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार नगरपालिकाले विगत आ.व. २०७८/७९ र २०७९/८० मा संकलन गरेको यथार्थ आय, चालुआ.व.का लागि गरिएको अनुमान सम्बन्धी आय विवरण देहायअनुसार रहेको छ ।

तालिका नं ६: नगरपालिकाको आय वृद्धिदर

रु ००० मा

आय शीर्षक	२०७८/७९ को यथार्थ आय	२०७९/८० को यथार्थ आय	२०८०/८१ को अनुमानित आय
क. आन्तरिक आय	७५९८	९९४६०	९२५४०
ख. राजस्व बाँडफाँड तथा रोयल्टी बाट प्राप्त आय	९०३५७४	६४८२७	७००००
ग. अनुदान	४५०६६३	४६७७७	५७४६०
कुल जम्मा	५६९७५५	५४४००४	६६६४९९

यस नगरपालिकाको आय संरचनामा आन्तरिक आयको हिस्सा निकै न्यून देखिन्छ र नगरपालिकाको समग्र आयको प्रमुख स्रोतको रूपमा संघ तथा प्रदेश सरकारबाट विभिन्न शीर्षकमा प्राप्त हुने अनुदान रकम रहेको छ ।

४.३ आय संकलनको संस्थागत व्यवस्था तथा क्षमता

यस नगरपालिकाको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण गरी संगठन स्वरूप तयार गर्ने कर्मचारीको दरबन्दीको एकीन गर्ने र कार्यविवरण तयारी कार्य भइरहेको छ । कार्यशाला, स्थलगत अवलोकन तथा उपलब्ध सूचना विवरणको आधारमा हाल गाउँपालिकाको राजस्वकोसंस्थागत क्षमता देहायअनुसार रहेको छ :

राजस्वसम्बन्धी बेग्लै शाखाको व्यवस्था भएको ।

आर्थिक प्रशासन शाखा र राजस्व प्रशासन समन्वय भैरहेको ।

राजस्व प्रशासनमा कम्प्युटर तथा सफ्टवेयरकोजडान तथा प्रयोग भएको ।

वडा कार्यालयहरूबाट मूलतः मालपोत, पञ्जीकरण, सिफारिस दस्तुर संकलन गर्ने गरिएको।

राजस्व बजेट तथा प्रतिवेदन प्रणाली तोकिएको ढाँचामा ल्याउने कार्य भैरहेको ।

आर्थिक ऐन र यथार्थ संकलन बीचको तालमेल न्यून रहेको ।

स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको क्रियाशिलता, प्रभावकारिता र क्रियाशीलतामा सुधारउन्मुख रहेको ।

राजस्व परिचालन सम्बन्धी छुट्टैनीति आवश्यक रहेको ।

राजस्व संकलनको जिम्मेवारी सहित कार्यरत कर्मचारीहरूका लागि तालिम र अभिमुखीकरण आवश्यक रहेको।

हालसम्म राजस्व संकलन तथा त्यसको प्रभावकारिताका लागि अनुगमन तथा मूल्यांकन कमी रहेको।

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

नगरपालिकाको स्थानीय आन्तरिक आय परिचालनमा नयाँ व्यवस्था अनुसारको क्षमता विकास गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

आन्तरिक आय परिचालनमा देखिएका सवालहरूलाई सम्बोधन गर्न निम्न कार्य गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

क. संगठनात्मक संरचना निर्माण

राजस्व स्रोत तथा आधार वृद्धि र परिचालन गर्न स्वीकृत संरचनाअनुसार नगरपालिकामा राजस्व इकाईको थप क्षमता अभिवृद्धि ।

आवश्यक दरबन्दी स्वीकृति तथा कर्मचारी पदस्थापना गर्नु आवश्यक देखिन्छ । यसका साथै नगरपालिकाको राजस्व अधिकारको आधारमा भौतिक सुविधा, कार्यविधि, क्षमता सुधार, सूचना तथा अभिलेख प्रणालीको आवश्यकता देखिन्छ ।

। त्यसका अतिरिक्त वडा कार्यालयहरूबाट समेत तोकिएका शीर्षकहरूमा आय संकलन गर्न क्षमता विकास गरी आवश्यक स्रोत तथा साधन उपलब्ध गराउन आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

ख. आर्थिक ऐनमा सुधार

नगरपालिकाले आर्थिक ऐन तर्जुमा गरी नगरसभाबाट स्वीकृत गरेको छ

आगामी आर्थिक ऐनको मस्यौदा अनुसूची ७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

ग. आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधि

नगरपालिकाले आय परिचालन सम्बन्धी नीति तथा मुख्य आय शीर्षकहरूबाट आय संकलन गर्ने कार्यविधि तयार गरी वडा समितिहरूलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्दछ । यसमा आय संकलन गर्ने तरिका, प्रतिवेदन बुझाउने ढाँचा, नगद दाखिला सम्बन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता विषयवस्तु समावेश गर्नु पर्नेछ ।

घ. राजस्वका दर निर्धारण तथा प्रचार प्रसार

हालको कानुनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले राजस्व संकलनका लागि दर निर्धारण गरी प्रचार प्रसार गर्न आवश्यक देखिन्छ । त्यसैगरी करदातालाई तिर्नुपर्ने कर रकम, छुट र दण्डसम्बन्धी जानकारी उपलब्ध गराउन कर शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

ङ. तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख

आन्तरिक आयको अधिकतम परिचालनका लागि यसका आधारहरूको अभिलेख अद्यावधिक हुनु जरुरी छ ।

नगरपालिकालाई प्राप्त राजस्वका अधिकारसँग सम्बन्धित व्यक्तिगत सम्पत्तिहरू, व्यापार व्यवसायहरू, सेवा तथा सुविधाहरू आदिको अभिलेख तयारी तथा अद्यावधिक गर्न आवश्यक देखिन्छ । अद्यावधिक अभिलेख बिना राजस्व सम्बन्धी नीति निर्धारण, प्रक्षेपण तथा असुली व्यवस्थाको अनुगमन प्रभावकारी हुन सक्दैन ।

च. समन्वय संयन्त्र

राजस्व परिचालन नीति निर्माण, कर, शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण, राजस्व संकलन विधि निर्धारण जस्ता

कार्यमा आन्तरिक तथा वाह्य निकायहरूसँग समन्वय अपरिहार्य हुन्छ । यसका लागि राजस्वका आधार निर्धारण तथा दरहरूमा परिमार्जनका लागि राजस्व परामर्श समितिको भूमिकालाई बढाउनु पर्दछ । आय संकलनमा वडा कार्यालयको भूमिकालाई स्पष्ट व्याख्या गरी वडा र राजस्व शाखा बीच निरन्तर समन्वय र साभेदारी हुन जरुरी देखिन्छ । त्यसैगरी राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धमा केन्द्र, प्रदेश तथा अन्य स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गर्न आवश्यक पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

च. सामाजिक आर्थिक अवस्था

स्थानीयस्तरमा आजआर्जनका अवसरहरूको कमी रहेको छ। कृषि उत्पादन व्यावसायिकरण गर्न आवश्यक रहेको छ। नगरपालिकाबासीको ठूलो हिस्साको कर तिर्न सक्ने आर्थिक क्षमता कमजोर भएको हुँदा राजस्वको सम्भाव्यता पनि कम रहेको छ।

यसका साथै करदातामा कर तिर्नुपर्छ भन्ने ज्ञानको कमी रहेको हुँदा स्थानीय करको दर संकलन संवेदन देखिन्छ।

छ. चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता

आयको संकलन अवस्थाको अनुगमन गरी नियमन र हुन सक्ने चुहावट र अनियमितता नियन्त्रण गर्न आवश्यक कार्य गर्नु पर्दछ। नगरपालिकाले आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशमा ल्याउनु, करदातासँग निन्तर संवाद गर्नु, सूचना प्रविधि तथा सामाजिक मिडियामार्फत् राजस्व र खर्चको विवरणबारे जनता तथा सरोकारवालालाई जानकारी गराउनु यस दिशातर्फको केही सकारात्मक प्रयासहरू हुन सक्दछन्।

परिच्छेद – पाँच : राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा सूचना विश्लेषण तथा सहभागितामूलक छलफलबाट तयार पारिएको गाउँपालिकाको राजस्व सुधारकार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ । यस कार्ययोजनालाई नगरपालिकाले कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनेछ ।

५.१ नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना

नगरपालिकामा राजस्वको संभाव्यता अध्यय तथा सुधार कार्ययोजना तर्जुमा लागि आयोजित अभिमुखीकरण तथा योजना तर्जुमा कार्यशालाबाट राजस्व सुधार कार्ययोजना मस्यौदा तयार गरिएको हो । नगरपालिकाको आयोजनामा कर्णाली प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठानको सहयोग र परामर्शदाता संस्था, समावेशी विकास सेवा केन्द्रको सहजीकरणमा सम्पन्न उक्त कार्यशालामा नगर प्रमुख, उप प्रमुख लगायत कार्यपालिका सदस्यहरू, कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयका कर्मचारीहरू, सरोकारवाला पक्षको सहभागिता रहेको थियो ।

कार्यशालामा सहभागीहरू चार वटा समूहमा रही समूह अभ्यास गरी राजस्व सुधारको मस्यौदा कार्ययोजना तर्जुमा गरी प्रस्तुत गरिएको थियो । उक्त विवरणमा परामर्शदाताद्वारा संकलित सूचना तथा विश्लेषणबाट आएका नतिजाहरूलाई समेत समावेश गरी नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरिएको छ । यस कार्ययोजनाका कार्यहरूलाई बृहत् रूपमा देहाय अनुसार तीन क्षेत्रमा विभाजन गरिएको छ :

क. राजस्व शीर्षकगत दर, दायरा तथा प्रक्षेपण

ख. कर राजस्व सुधार योजना

ग. गैर कर राजस्व सुधार योजना (नयाँ क्षेत्र समेत)

घ. राजस्व प्रशासन (आयको लगत अभिलेख तथा संकलन र समन्वय)

तालिका नं: ७ राजस्व सुधार कार्ययोजना

क. कर राजस्व सुधार योजना

क्र.स	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
१	भूमिकर/मालपोत		
१.१	मालपोत कार्यालयहरूबाट जग्गाको नयाँ लगत निकाल्ने र वडाबाट मालपोतको लगत तयार गर्ने	२०८१ चैत्र मसान्तसम्म	नगरप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

१.२	मालपोत सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा कम्प्युटर प्रणालीमा अद्यावधिक गर्ने ।	२०८१चैत्र मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१.३	घुम्ती सेवा सञ्चालन गरी मालपोतको विवरण संकलन,विवरण अद्यावधिक तथा कर संकलन गर्ने	निरन्तर	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२	सम्पत्ति कर		
२.१	सम्पत्तीको मुल्याङ्कन विधि समेत सम्पत्ती कर व्यवस्थापन कार्यविधि तयार र स्वीकृत गर्ने	२०८१ माघ समान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति र नगरसभा
२.२	सम्पत्ती कर र सम्पत्तीको स्वयंघोषणा प्रक्रिया बारे वडास्तरमा सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने	२०८१ साउन देखि निरन्तर	राजस्व शाखा तथा वडा कार्यालय,
२.३	सम्पत्ती कर लगायत अन्य करको लागि सफ्टवेयर तथा सो सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	राजस्व उपशाखा र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२.४	सम्पत्ती कर प्रशासनका लागि आवश्यक भौतिक सामग्रीको व्यवस्था गरी वडा कार्यालयहरुबाट मालपोतसँगै सम्पत्ति कर संकलन गर्ने	२०८१ श्रावण १ देखि	राजस्व शाखा तथा वडा कार्यालय
३	घर जग्गा बहाल कर		
३.१	सम्पत्ती करको लागि सम्पत्तिको विवरण सहित करदाताको अभिलेख तयार गर्दा बहालमा भएका घरजग्गाको लगत समेत अद्यावधिक गर्ने	२०८१माघ समान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र वडा कार्यालय
३.२	घर बहालमा लगाउने घरधनीहरुलाई बहाल कर सम्बन्धमा जानकारी गराई करको दायरामा ल्याउने	निरन्तर	राजस्व शाखा र वडा कार्यालय
४	व्यवसाय कर		
४.१	व्यवसायको पहिचान, अभिलेखीकरण र वर्गीकरण गरीव्यवसाय रजिष्ट्रेशन कार्यविधि तयार गर्ने	२०८१ माघ मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४.२	व्यवसायको वर्गीकरणका आधारमा व्यवसायको दर्ता र वार्षिक नविकरणको रूपमा व्यवसाय करको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति र नगरसभा
४.३	व्यवसाय दर्ता तथा कर संकलनका लागि आवधिक रूपमा घुम्ति शिविर संचालन गर्ने	निरन्तर	राजस्व शाखा तथा वडा कार्यालयहरु

४.४	उद्योग वाणिज्य संघ, आन्तरिक राजस्व कार्यालय, घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय र सम्बन्धित पक्षहरूसँग समन्वय र नियमित अन्तरक्रिया गर्ने	चौमासिक	नगर कार्यपालिका
५	जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर		
५.१	जडीबुटी तथा कवाडी संकलनको सम्भाव्य क्षेत्र पहिचान गरी बिक्री हुने परिमाण यकिन गर्ने	२०८१ आश्विन मसान्त	सम्बन्धित वडा कार्यालय

ख. गैरकर राजस्व सुधार योजना

क्र.स	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१.	ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, स्लेट आदिको बिक्री		
१.१	नदी खोलाबाट ढुंगा, गिट्टी, बालुवा र स्लेटको उत्खननसम्बन्धी नीतिगत निर्णय गर्ने	२०८१ पौष मसान्तसम्म	कार्यपालिका
१.२	उल्लेखित स्रोतहरुमा वातावरणीय अध्ययन गरी प्रतिवेदन स्वीकृत गर्ने/गराउने	२०८१ भाद्र मसान्त भित्र	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र योजना शाखा
१.३	वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनमा निर्धारित परिमाणमा ठेक्का प्रक्रियाद्वारा शुल्क संकलनको व्यवस्था गर्ने र नभए अमानतबाट संकलनको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	कार्यपालिका
	संकलन र बिक्री प्रक्रियाको नियमित अनुगमन सुनिश्चित गर्ने	निरन्तर	कार्यपालिका
२	नक्सा पास दस्तुर		
२.१	घर निर्माण गर्दा नक्सा पास गरेर मात्र निर्माण गर्ने	निरन्तर	कार्यपालिका
२.२	नगरपालिकाको सिमाना भित्र भएका घरहरुको अभिलेखीकरण गर्ने	२०८१ साउन देखि निरन्तर	कार्यपालिका र प्राविधिक शाखा

२.३	नक्सापास कार्यका लागि प्राविधिक शाखाको क्षमता विस्तार, नक्सापास विधि तथा प्रक्रिया र नक्सापास पुस्तक छपाई आदी कार्य गर्ने	निरन्तर	प्राविधिक शाखा र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२.४	नक्सापास तथा अभिलेखीकरणको प्रावधान सहित सो को प्रक्रियाबारे आमजनतालाई सूचित गर्ने	निरन्तर	प्राविधिक शाखा वडा कार्यालयहरु
३	बहाल विटौरी शुल्क		
३.१	नगरपालिका क्षेत्रभित्र भएका सार्वजनिक जमिन तथा त्यहाँ रहेका संरचनाबारे तथ्यांक संकलन गर्ने	२०८१ चैत्र मसान्त सम्म	प्राविधिक तथा प्रशासन शाखा
३.२	सार्वजनिक जमिन तथा त्यहाँ रहेका संरचना र विद्यमान उपयोगको योजना तयार गर्ने	२०८१ चैत्र मसान्त	राजस्व परामर्श समिति र नगरसभा
३.३	विटौरी शुल्क तिर्नुपर्ने करदाताहरुलाई सूचित गर्ने	निरन्तर	राजस्व प्रशासन शाखा
४	दर्ता, नवीकरण तथा अनुमती दस्तुर		
४.१	व्यवसाय दर्ता सम्बन्धि कार्यविधि तर्जुमा गर्ने	२०८१माघ मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत तथा कार्यपालिका
४.२	नगरपालिकाबाट अनुमति लिनु पर्ने व्यावसायको दर्ता तथा नवीकरण बारे व्यवसायी र सरोकारवाला बीच समन्वय तथा छलफल गर्ने ।	निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति र नगरसभा
५	दीर्घकालीन आय स्रोतको पहिचान तथा सम्भाव्यता		
५.१	नगरपालिकालाई दीर्घकालीन आय हुन सक्ने सम्भाव्य क्षेत्रहरुको पहिचान गर्ने (खानेपानी आयोजना संचालन अस्पताल निर्माण तथा सञ्चालनअतिथी गृह तथा तालिम हल व्यवस्थापन)	बार्षिक	नगर कार्यपालिका, नगरपालिका सभा
५.२	पहिचान भएका सम्भाव्य आयोजना निर्माण तथा संचालन गर्ने	२०८१ चैत्र देखी निरन्तर	नगर कार्यपालिका, नगर सभा

ग. राजस्व प्रशासन सुधार योजना

क्र.स	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१	कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था		
१.१	सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर, बहाल कर, विज्ञापन कर, बहाल बिटौरी शुल्क, हुंगा, गिट्टी, बालुवा विक्री र लगायत राजश्व संकलन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि स्वीकृत गरी लागु गन	२०८१ पौष मसान्त मसान्त	कार्यपालिका तथा राजस्व प्रशासन शाखा
१.२	सामर्थ्यमा आधारित तथा करदातामैत्री राजस्व नीति तथा कानून तर्जुमा गर्ने ।	२०८१ माघ मसान्त	कार्यपालिका
२	सांगठनिक व्यवस्था (शाखा, जनशक्ति, पूर्वाधार)		
२.१	राजस्व शाखाका लागि कर्मचारी, सफ्टवेयर तथा भौतिक सुविधाको व्यवस्था गर्ने	२०८१ चैत्र मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२.२	कार्यपालिका कार्यालय र वडा कार्यालयमा सफ्टवेयर स्थापना तथा तालिमको व्यवस्था गर्ने	२०८१ चैत्र मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२.३	राजस्व परामर्श समिति तथा शाखाका कर्मचारीका लागि राजस्वसम्बन्धी सफल अभ्यास अवलोकन तथा अध्ययन कार्यक्रम संचालन गर्न	२०८१ चैत्र मसान्तसम्म	कार्यपालिका
२.४	संकलित राजस्व विवरण मासिक रुपमा अद्यावधिक गरी वेवसाईटबाट सार्वजनिक गर्ने	नियमित	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३	तथ्याङ्क तथा अभिलेख व्यवस्थापन		
३.१	करदाताको क्षेत्रगत विवरणको अभिलेख तयार तथा निर्मित रुपमा अद्यावधिक गर्ने	नियमित	राजश्व शाखा, वडा कार्यालय
३.२	राजस्वको शीर्षक अनुसार आन्तरिक आयलाई सम्बन्धित शीर्षकगत रुपमा आम्दानी बाँध्ने ।	२०८१ श्रावण देखि	राजस्व शाखा तथा आर्थिक प्रशासन शाखा

३.३	वडा कार्यालयमा राजस्व प्रशासनका लागि सफ्टवेयर जडान गरी कम्प्युटर बिलिड प्रणाली लागू गर्ने	२०८१ माघ देखि	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा वडा कार्यालय
३.४	मालपोत, सम्पत्ती कर, घरवहाल कर र व्यवसाय करको वडा अनुसार अभिलेख तयार गर्ने	नियमित	राजश्व शाखा, वडा कार्यालय
४	करदातामैत्री/करदाता लक्षित कार्यक्रम		
४.१	राजस्वको दररेट, संकलन, छुट र दण्ड जरिवाना र उपलब्ध सेवा सुविधाको विषयमा वडास्तरमा सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने	निरन्तर	राजश्व शाखा
४.२	बढी र नियमित कर तिने करदाता, बढी राजस्वसंकलन तथा व्यवस्थापन गर्ने कर्मचारीलाई सम्मानतथा प्रोत्साहन गर्ने	निरन्तर	कार्यपालिका
४.३	सञ्चार माध्यमबाट करका व्यवस्था र असुलीका लागि सचेतनामूलक सूचनाहरु प्रवाह गर्ने	२०८१ भाद्र देखि	कार्यपालिका र वडा कार्यालय
५.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन		
५.१	राजश्व संकलनको लक्ष्य निर्धारण गरी सो बमोजिमको कार्यातालिका बनाई कार्यान्वयन गन	निरन्तर	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
५.२	राजस्व संकलन कार्यको नियमित तथा छड्के अनुगमन गन	निरन्तर	प्रमुख, उपप्रमुख र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
५.३	वडा कार्यालयमा राजस्व संकलन, अभिलेख र नगदको अवस्था चेकजाँच गर्ने	निरन्तर	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
५.४	यस कार्ययोजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरु कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने ।	२०८१ ज्येष्ठ देखि निरन्तर	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
५.५	कार्ययोजना प्रस्तुत कार्यहरु संचालन गर्न बजेट व्यवस्था गरी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गने	निरन्तर	कार्यपालिका तथा नगर सभा

परिच्छेद – ६ : आन्तरिक आय तथा राजस्व प्रक्षेपण

यस परिच्छेदमा आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूका लागि गाउँपालिकाको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । महालेखापरीक्षकले स्वीकृत गरेको एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ को शीर्षकहरूको आधारमा आय प्रक्षेपण गरिएको छ । नगरपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय संकलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात् आय संकलनमा पार्ने प्रभाव समेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यस प्रक्षेपणले नगरपालिकाको आय बजेट अनुमान तथा तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात् आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०८१/८२ देखि २०८३/८४) को लागि राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ । धेरैजसो शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ भने भविष्यमा आन्तरिक राजस्वका आधारहरूको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ । त्यसैगरी केही शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय संकलनको वृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ ।

तालिका नं ८: आगामी तीन आ.व.का लागि राजस्व प्रक्षेपणका आधार

रु. हजारमा

क्र.सं.	राजस्व शीर्षक	कुल सम्भाव्य आय	प्रक्षेपणको आधार	आगामी आ.व.को लागि प्रक्षेपित रकम
क	आन्तरिक आय तर्फ			२५७५५
१	सम्पत्ति कर	४०००	कुल सम्भावनाको ४० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	१६००
	भूमी कर (मालपोत)	१५६२	कुल सम्भावनाको ५० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान	८००
	घर बहाल कर	१५४४	कुल सम्भावनाको ६० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने	९००

बहाल विटौरी शुल्क	५०००	कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने	४०००
व्यवसाय कर	२६५८	कुल सम्भावनाको ७५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	२१००
जडिबुटी, कवाडी, जिवजन्तु कर	३००	कुल सम्भावनाको ७५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	२३०
व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	५००	कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	४००
अन्य बिक्रीबाट प्राप्त रकम	५०	फाराम, पुस्तक, नक्सा जस्ता सामग्रीहरूको बिक्रीबाट आ.व. २०८१।८२ मा रु ५० हजार संकलन हुने र त्यसपछि बार्षिक १५ प्रतिशत बृद्धि हुँदै जाने अनुमान	५०
अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री (ढुंगा, गिट्टी, बालुवा बिक्री)	१२२१	कुल सम्भावनाको ६० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा २० प्रतिशतले बढ्दै जाने	७२५
सेवा प्रशासनिक सेवा शुल्क (मुल्यांकन समेत)	१०००	कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	१०००
नक्सापास दस्तुर	१०००	कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	१०००
सिफारिश दस्तुर	३०००	कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	३०००

	ब्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	४००	कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	४००
	नाता प्रमाणित दस्तुर	२००	कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	२००
	अन्य दस्तुर	३००	कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	३००
	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत	२५०	कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	२५०
	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	४००	कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	४००
	अन्य राजस्व	१०००	कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने	१०००
ख	राजस्व बाँडफाँड			
	संघीय सरकार			
	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	७५०००	आ.व. २०८१/८२ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमस ५ प्रतिशतका दरले बृद्धि हुँदै जाने ।	७५०००
	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क			
	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी		चालु आ.व.मा संकलन भएको आधारमा आ.व. २०८१/८२का लागि राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले गरेको सिफारिशको	

			आधारमा र त्यसपछि वार्षिक ५ प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान	
	प्रदेश सरकार			
	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	१५६०	आ.व. २०८१।८२मा १५६० लाख र त्यसपछि वार्षिक १० प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान	१५६०
	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	३५००	आ.व. २०८१/८२ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमस ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने	३५००
	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर	२०	आ.व. २०८१/८२ मा रु २० हजार प्राप्त हुने र त्यसपछि वार्षिक १० प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान	२०
	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर	१००	आ.व. २०८१/८२मा नगरपालिकाको हिस्सा ६० प्रतिशत र त्यसपछि वार्षिक १५ प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान	१००
	अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण			
ग.	संघीय सरकार			
	समानिकरण अनुदान		आ.व. २०८१।८२ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमस ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने ।	
	शसर्त अनुदान		आ.व. २०८१।८२ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमस ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने ।	
	समपुरक अनुदान		आ.व. २०८१।८२ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र	

			त्यसपछि क्रमस ५ प्रतिशतका दरले बृद्धि हुँदै जाने ।	
	अन्य अनुदान (सामाजिक सुरक्षा समेत)		आ.ब. २०८१।८२ का लागि ६ करोड १५ लाख अनुमान र त्यसपछि क्रमस ५ प्रतिशतका दरले बृद्धि हुँदै जाने ।	
	प्रदेश सरकार			
	समानिकरण अनुदान		आ.ब. २०८१।८२का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमस ५ प्रतिशतका दरले बृद्धि हुँदै जाने ।	
	शसर्त अनुदान		आ.ब. २०८१।८२ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमस ५ प्रतिशतका दरले बृद्धि हुँदै जाने ।	
	विषेश अनुदान		आ.ब. २०८१।८२ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमस ५ प्रतिशतका दरले बृद्धि हुँदै जाने ।	
	समपुरक अनुदान		आ.ब. २०८१।८२ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमस ५ प्रतिशतका दरले बृद्धि हुँदै जाने ।	
	अन्य आन्तरिक अनुदान			
	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान		आ.ब. २०८१।८२ मा रु ५० लाख प्राप्त हुने र त्यसपछि वार्षिक १० प्रतिशतले बृद्धि हुँदै जाने अनुमान	५०००
	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान		जनताको लागत सहभागितावाट आ.ब. २०८१।८२ मा रु ५ लाख प्राप्त हुने र त्यसपछि वार्षिक १० प्रतिशतले बृद्धि हुँदै जाने अनुमान ।	५००

६.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको आयको प्रक्षेपण

आय शीर्षकको संभाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधार मानी नगरपालिकाको आगामी तीन वर्षको प्रक्षेपित आयको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रक्षेपणको लागि राजस्व संकेत वर्तमानमा सिफारिश गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ । माथिका अध्यायहरूमा प्रस्ताव गरिएअनुसार ऐनले दिए बमोजिम करका दायरा विस्तार गर्न सकेको खण्डमा निम्न तालिकामा दिए अनुसार नगरपालिकाको आयवृद्धि हुने देखिन्छ ।

तालिका नं ९: आगामी तीन आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण

रु. हजारमा

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ २०७९।८०	अनुमान २०८०।८१	प्रक्षेपण		
				२०८१।८ २	२०८२।८३	२०८३।८४

यो विवरणलाई संलग्न राखिएको छ ।

परिच्छेद – सात : निष्कर्ष तथा सुझाव

यस परिच्छेदमा संकलित तथ्याङ्क तथा विवरण, उपलब्ध सूचनाको विश्लेषण, आन्तरिक आय तथा राजस्वको प्रवृत्ति, कार्यशालाको सहभागितामूलक प्रक्रिया बमोजिम तयार राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन र सोको अनुगमन प्रक्रियालाई समावेश गरिएको छ ।

७.१ कार्ययोजना कार्यान्वयन

यस अध्ययनको नतिजा अनुसार नगरपालिकाको आगामी आ.व. २०८१/८२ को कुल राजस्व ८२७१९७ हजार हुने देखिएको छ । यद्यपि प्रस्तुत विवरणले नगरपालिकाको आन्तरिक आय सो आ.व.मा ४०००० ल हजार मात्र हुने अनुमान गरिएको छ । जुन कुल आयको करिब ४.८३ प्रतिशत हुन आँउछ । राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात् आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूमा हुने आय संरचना देहाय अनुसार हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

माथि उल्लेख भए अनुसारको प्रक्षेपित आयको लक्ष्य हासिल गर्नका लागि गाउँपालिकाले वर्तमान संरचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीमा परिवर्तन गर्न आवश्यक देखिन्छ । यस सन्दर्भमा सुधारका लागि प्रस्तावित सुझावहरू देहाय अनुसार रहेका छन्:

नियमित बैठक, परामर्श र अनुगमन प्रक्रियामा मार्फत राजस्व परामर्श समितिलाई थप क्रियाशील बनाउने ।

आर्थिक ऐनलाई संविधान, कानून अनुकूल र वस्तुपरक रूपमा अद्यावधिक गर्ने ।

राजस्वको अनुमान, प्रक्षेपण र आय बजेट तथा प्रतिवेदनका लागि तोकिएको ढाँचा व्यवहारमा ल्याउने ।

सम्पत्ति कर र मालपोत वा भूमिकर, व्यवसाय कर असुली व्यवस्था कानूनसम्मत बनाउने ।

प्राकृतिक तथा नदीजन्य वस्तुको बिक्रीको दर व्यावहारिक रूपमा निर्धारण गर्ने ।

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (भ्रूब) / प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (क्षभ) र संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन (द्यभ) गरी सम्भाव्य बिक्री परिमाण एकिन गर्ने र न्यूनतम ठेक्का अंक निर्धारण गर्ने ।

नगरपालिकाको आम्दानी हुने आयोजना पार्क, पर्यटकीय स्थलको विकास र स्तरोन्नति, पार्किङ्गस्थल, व्यवसाय सिर्जना र विकासमा लगानी वृद्धि गर्ने

राजस्वको असुली, अभिलेखन र उपयोगलाई पारदर्शी र सहभागितामूलक बनाउने ।

स्थानीय सरकारलाई प्राप्त राजस्व अधिकारहरू मध्ये कतिपय अधिकारहरू विगतमा स्थानीय निकायहरूको तुलनामा निकै फरक भएकाले राजस्व व्यवस्थापनलाई त्यस अनुरूप सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ । राजस्व सुधार कार्ययोजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरूलाई प्राथमिकता निर्धारण तथा सो बमोजिम बजेट विनियोजन गरी कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक छ ।

७.२ राजस्व सुधार प्रक्रियाको अनुगमन तथा मूल्यांकन

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको व्यवस्था अनुसार राजस्व परामर्श समितिलाई राजस्वका स्रोत, दायरा तथा दरको विश्लेषण गरी आय अनुमान गर्ने र स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समितिलाई फाल्गुण महिनाभित्र आगामी तीन आर्थिक वर्षको आय अनुमान गर्ने कार्यमा यो राजस्व सुधार कार्ययोजनाले सहयोग गर्दछ। त्यसैले हरेक आर्थिक वर्षको फाल्गुण महिनासम्ममा राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरी सम्बन्धित समितिलाई उपलब्ध गराएमा समितिबाट गरिने निर्णयहरूको लागि महत्वपूर्ण आधार उपलब्ध हुनेछ। राजस्व सुधारका नीति, क्रियाकलाप तथा बजेट अनुमान पश्चात् राजस्व सुधार कार्ययोजना अनुसारका क्रियाकलापहरू संचालन भए/नभएको तथा अनुमान अनुसार आय असुली भएको/नभएको सम्बन्धमा नियमितरूपमा अनुगमन गर्न अति आवश्यक छ। आगामी आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपणका लागि त्यस अवधिसम्मको क्रियाकलाप तथा आय असुली अवस्थाको मूल्यांकन गर्ने तथा आर्थिक वर्ष सम्पन्न भएपछि सो आर्थिक वर्षका लागि तय गरिएका क्रियाकलापहरू तथा आय असुली अवस्थाको मूल्यांकन गर्न आवश्यक हुन्छ। यस राजस्व सुधार प्रक्रिया तथा अपेक्षित उपलब्धीको अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि देहायबमोजिम ४ तहको अनुगमन तथा मूल्यांकन व्यवस्था सिफारिश गरिएको छ।

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमन: यस अन्तर्गत प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा तथा अन्य सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरू यस योजना कार्यान्वयन र अनुगमनमा बढी सक्रिय रहनु आवश्यक हुन्छ। नगरकार्यपालिका कार्यालयले कम्तिमा महिनामा एक पटक बैठक बसी कार्ययोजनामा उल्लिखित कायए तथा व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनको अवस्था तथा असुली अवस्थाको पुनरावलोकन/अनुगमन गरी लक्ष्य हासिल गर्नेतर्फ आवश्यक कार्यगत निर्णयहरू कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ।

(ख) राजस्व परामर्श समितिबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन: राजस्व परामर्श समितिले चौमासिक रूपमा राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था, आय संकलनको अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई आवश्यक परामर्श प्रदान गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ। त्यसैगरी आगामी आर्थिक वर्षकोलागि आयको अनुमान गर्ने, विगतमा भएका कार्यको मूल्यांकन गरी स्रोत, दर तथा दायरामा सुधारका क्रियाकलाप सिफारिश गर्ने र त्यसको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ। यसका अतिरिक्त आर्थिक वर्षको समाप्ती पश्चात् राजस्व सुधार योजनाको समीक्षा

गर्नु उपयुक्त हुनेछ।

(ग) कार्यपालिकाबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन: कार्यपालिकाको बैठकले राजस्व परामर्श समितिले प्रस्तुत गरेका सुझावहरूलाई कार्यपालिकाको छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय सम्बन्धी कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ। छलफलको क्रममा राजस्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नु आवश्यक छ।

(घ) बाह्य अनुगमन तथा मूल्यांकन: राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने सम्बन्धित संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरू आदिले अनुगमनका लागि सहयोग प्रदान गर्न सक्नेछन्। यस्तो अनुगमन प्रणालीको

स्थापनाले स्थानीय सरकारको अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने क्षमतामा विकास हुनेछ । राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित तथ्यांकवाहेक योजना कार्यान्वयन प्रक्रियाको अनुगमन तथा करदाताहरुको अनुभूति संकलन पनि अनुगमनको मुख्य विधि हुन सक्नेछ ।

अनुसुचि तथा तालिकाहरु

राजस्व सुधार कार्ययोजनाका तर्जुमा सम्बन्धि गतिविधि तथा कागजातहरु ।